

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuuri

Minna Lohtander, Heli Hätönen, Juha Katainen, Torbjörn Lundkvist, Timo Siira, Anne-Mari Hovi

Luonnos 0.2 14.6.2021¹

Sisällys

HYVINVOINNIN JA TERVEYDEN EDISTÄMISEN KOKONAISARKKITEHTUURI

1.	Johdanto	3
1.1.	Taustaa	3
1.2.	Kokonaisarkkitehtuurin missio	4
1.3.	Kokonaisarkkitehtuurimenetelmän soveltaminen	5
2.	Periaatteellinen taso	7
2.1.	Arkkitehtuurivisio	7
2.2.	Strategiset tavoitteet	7
2.3.	Ohjaavat lait ja säädökset	9
2.4.	Arkkitehtuuriperiaatteet	10
2.5.	Viite- ja sidosarkkitehtuurit sekä rajaukset	10
3.	Toiminta-arkkitehtuuri	13
3.1.	Toimijat	13
3.1.	Palvelukartta	20
3.2.	Prosessikartta	26
4.	Tietoarkkitehtuuri	28
4.1.	Käsitteistö	28
4.2.	Käsittemalli	32
5.	Tietojärjestelmäarkkitehtuuri	33
5.1.	Tietojärjestelmäpalvelut	33
6.	Kehittämistarpeet	36
6.1.	Kokonaisarkkitehtuurin tavoitetilan kuvauksen kehittäminen eteenpäin	36
6.2.	Kehittämistarpeet	36
	Lähteet	38

1. Johdanto

1.1. Taustaa

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kohdistuu yksilöön, väestöön, yhteisöihin ja elinympäristöön. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on suunnitelmallista voimavarojen kohdentamista, missä tehtäväkokonaisuuksia ovat väestön terveyden ja hyvinvoinnin seuranta, tavoitteen asettelu, vastuutahojen määrittäminen, toimenpiteet väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi, toteutettujen toimenpiteiden seuranta sekä päätösten vaikutusten ennakoarviointi.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteena on terveyden, työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja parantaminen sekä terveyden taustatekijöihin vaikuttaminen, sairauksien, tapaturmien ja muiden terveysongelmien ehkäiseminen ja mielenterveyden vahvistaminen sekä väestöryhmien välisten terveyserojen kaventaminen. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palvelujen ja toiminnan merkittävä tehtävä on myös kannustaa ja tukea ihmisiä itse edistämään omaansa sekä läheistensä hyvinvointia.

Sosiaali- ja terveydenhuollon hallinnonalan uudistusten, strategisten linjausten ja ohjelmien tavoitteena on siirtää palvelujen ja toiminnan painopistettä sairauksien hoidosta ja ongelmien korjaamisesta hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen sekä ennaltaehkäisevään toimintaan. Ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin paranemisen lisäksi ennaltaehkäisevän painopisteen hyötyjä ovat väestön ikääntymisen myötä kasvavan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutarpeen ja kustannusten kasvun hillintä ja kestävän kehityksen tukeminen.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen liittyy hyvinvointitalous. Hyvinvointitaloudella tarkoitetaan talouden ja hyvinvoinnin keskinäisen vuorovaikutuksen analysointia, mittaamista ja kehittämistä sekä näiden perusteella tehtäviä poliittisia päätöksiä. Ihmisten hyvinvointi edistää kestävästä kasvusta, yhteiskunnan vakautta ja kriisien sietokykyä. Hyvinvointitalouden perusajatuksena on, että talouspolitiikassa ihmisten hyvinvointi on keskiössä, kun investoidaan väestön hyvinvointiin, terveyteen ja osaamiseen.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen edellyttää poikkihallinnollista ja poikkisektoraalista yhteistyötä, jossa kaikki sektorit; julkinen, yksityinen, kolmas ja neljäs sektori; ovat toimijoina. Julkisen sektorin lisäksi keskeisiä toimijoita ovat erilaiset järjestöt, yhdistykset, yritykset ja yhteisöt. Toimijoiden välisten yhdyspintojen tunnistaminen ja niissä toteutettu yhteistyö on keskeisessä roolissa. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi tehdään paljon kehittämistyötä erilaisissa hankkeissa ja projekteissa ja kehittämiseen osallistuvat eri sektoreilla toimivat paikalliset, alueelliset ja kansalliset toimijat.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä toteuttava kokonaisuus rakentuu kansallisista, alueellisista ja paikallisista palveluista sekä toiminnasta. Palvelut ja toiminta eivät välttämättä tunnista alueellisia rajoja vaan voivat toteutua ajasta ja paikasta riippumattomasti digitaalisessa ympäristössä tai niillä voi olla myös kansainvälinen ulottuvuus.

Yhdyspintojen merkityksen ja laajan monisektorisen toimijakentän lisäksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä on ominaista jatkuva muutos. Kehittämiskohteet ja teemat liittyvät kulloinkin tunnistettuihin keskeisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja haasteisiin, esimerkiksi nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn, työikäisten työkyvyn tukemiseen ja ikääntyvien toimintakyvyn vahvistamiseen. Kohdealueen kehittämisen painopisteet perustuvat siten ajalle ominaisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja haasteisiin. Voidaan todeta, että hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kohdealueelle on ominaista dynaamisuus ja ilmiösidonnaisuus.

1.2. Kokonaisarkkitehtuurin missio

Kokonaisarkkitehtuuri on toimintatapa ja työväline toiminnan ja tiedonhallinnan kokonaisvaltaiseen suunnitteluun ja johtamiseen. Kokonaisarkkitehtuuria käytetään yhteisen suunnittelun ja keskustelun apuna sovittaessa ja kehitettäessä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palveluja sekä niitä tuottavia toimintaprosesseja, tietoja, tietojärjestelmiä ja muita tiedonhallinnan ratkaisuja. Kokonaisarkkitehtuurin avulla eri toimijoiden tiedonhallintaympäristöjä saadaan kehitettyä yhteentoimiviksi, millä tarkoitetaan toimijoiden, prosessien ja tietojärjestelmien kyvykkyyttä viestiä keskenään ja ymmärtää toistensa tietoja yhtenevällä tavalla. Yhteentoimivuus on yksi julkisen hallinnon tiedonhallinnan keskeisiä tavoitteita. Lisäksi kokonaisarkkitehtuurimenetelmän avulla ohjataan yksittäisiä kehityshankkeita toteuttamaan palvelujärjestelmien tavoitteita ja yhteentoimivuutta.

Sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla on hallinnonalan rajat ylittävä terveyden ja hyvinvoinnin kohdealueen kokonaisarkkitehtuurin hallinta. Siihen kuuluvilla sosiaali- ja terveydenhuollon, ympäristöterveydenhuollon, työsuojelun sekä sosiaaliturvan osa-alueilla kokonaisarkkitehtuurityötä on organisoidusti kehitetty alueesta riippuen useiden vuosien ajan. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kohdealueelle ei ole aiemmin julkaistu kokonaisarkkitehtuurin tavoitetilan kuvausta, vaikka tarve sinänsä on tunnistettu. Tämän kohdealueen tavoitetilan kuvauksen tavoitteena on jäsentää hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuutta tiedonhallinnan näkökulmasta ja mahdollisimman johdonmukaisesti jo julkaistuja sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisarkkitehtuurien tavoitetilakuvauksia täydentäen.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen alueella tiedonhallinnan, digitaalisten palvelujen ja tietojärjestelmien kehittäminen ei ole edennyt siinä määrin kuin esimerkiksi terveydenhuollon kansallisissa, alueellisissa ja paikallisissa palveluissa. Kohdealueen kehittämisen haasteita ovat toimijakentän laajuus, dynaamisuus ja ilmiösidonnaisuus sekä vahvasti poikkihallinnollinen luonne. Tästä huolimatta erilaiset toimijat tekevät kohdealueella kuitenkin kehittämistyötä koko ajan erittäin aktiivisesti. On kuitenkin riski, että ilman riittävää yhteistä kansallista näkemystä ja kansallisten palvelujen sekä toimijoiden kytkeytymistä kehittämiseen kehittämistyö jää hajanaiseksi sekä vaikuttavuudeltaan tavoiteltua alhaisemmaksi.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuurin tehtävänä on rakentaa yhteistä näkemystä, tavoitetilaa ja viitekehystä sekä kansallisen, alueellisen että paikallisen kehittämisen tueksi. Tavoitteena on tukea kohdealueen tiedonhallinnan ja digitaalisten palvelujen kehittämiskohteiden tunnistamista, kansallisten, alueellisten ja paikallisten sekä eri sektoreilla toimivien toimijoiden

kehittämisen koordinaatiota sekä yhteensovittamista. Tässä kokonaisarkkitehtuurin kuvauksessa keskitytään ensisijaisesti hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palveluihin ja toimintaan. Ihmisen hyvinvoinnin näkökulmasta tavoitteeksi voidaan nostaa ihmislähtöisesti ja osallistavasti kehittyvät saavutettavat ja esteettömät digitaaliset palvelut, jotka tukevat ihmistä edistämään sekä omaansa että läheistensä hyvinvointia ja terveyttä mahdollisimman vaikuttavasti.

1.3. Kokonaisarkkitehtuurimenetelmän soveltaminen

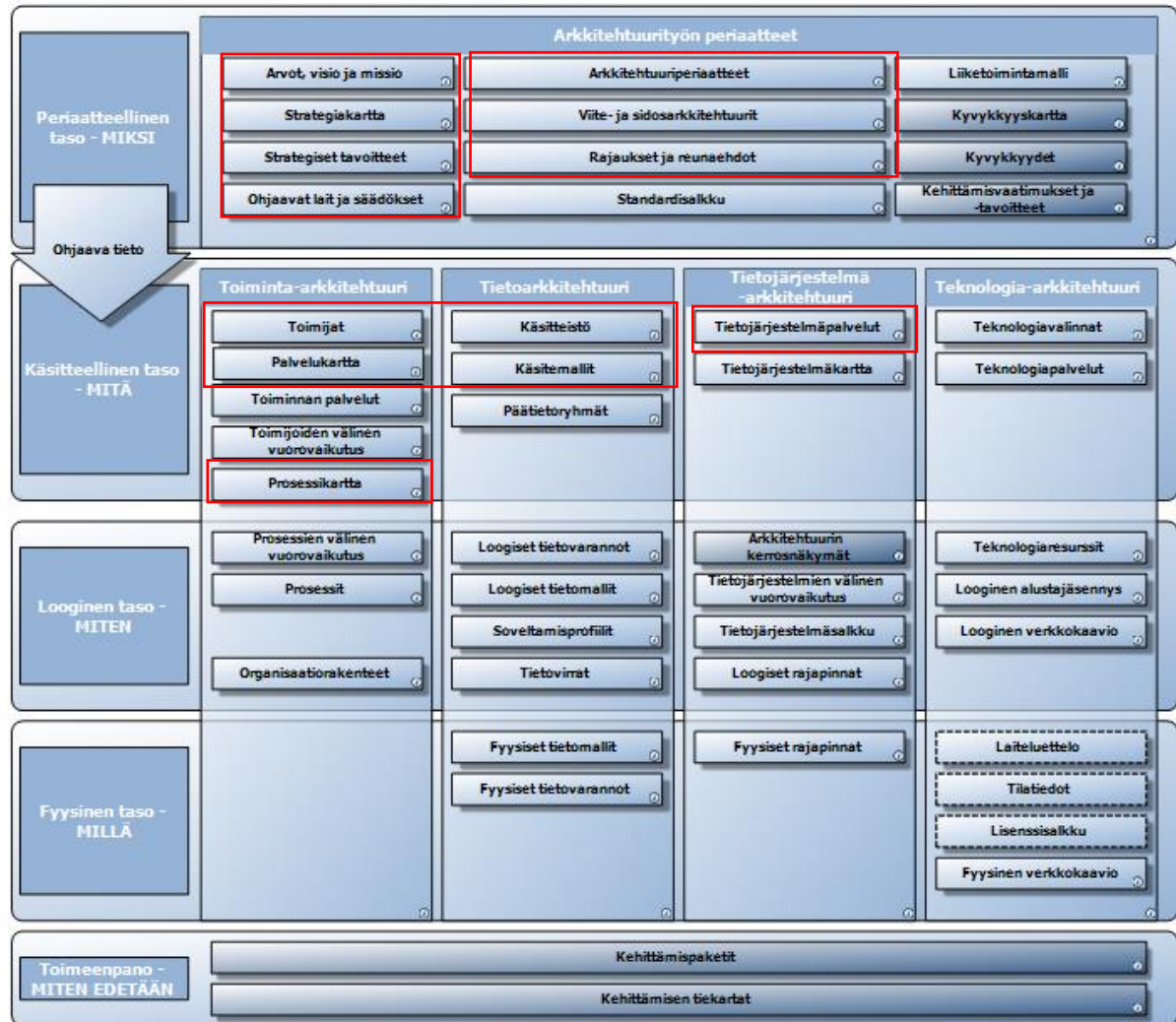
Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta on julkaissut suosituksen yhteiseksi kokonaisarkkitehtuurimenetelmäksi (JHS 179) sekä suosituksen kokonaisarkkitehtuurin peruskuvauksista (JHS 198). Kuvauksessa hyödynnetään JHS-viitekehystä soveltuvin osin.

Tässä kuvauksessa on periaatteellisella tasolla kartoitettu kokonaisarkkitehtuurin missiota eli tehtävää, arkkitehtuurivisiota sekä strategisia ja lainsäädännöllisiä lähtökohtia. Viite- ja sidosarkkitehtuurien sekä rajausten ja reunaehtojen esiin nostaminen on olennaista, jotta kohdealueen kuvaukseen sisällytettävien näkökulmien valinta tulee sanoitetuksi ja perustelluksi.

Käsitteellisellä tasolla tunnistetaan toiminta-arkkitehtuurin osalta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen alueen toimijat, palvelukartta ja prosessikartta. Tietoarkkitehtuurin osalta pyritään määrittelemään keskeisimmät käsitteet, käsitemalli ja tietojärjestelmäarkkitehtuurin osalta tietojärjestelmäpalvelujen ryhmät. Kuvassa 1 jäljempänä on korostettu kuvattuja kokonaisarkkitehtuurin tasot ja elementtejä.

Kokonaisarkkitehtuurin kuvausta on työstetty marraskuusta 2020 huhtikuuhun 2021 yhteistyössä sidosryhmien edustajista kootun laaja-alaisen verkostotyöryhmän kanssa. Kuvauksen työstämiseksi järjestettiin neljä työpajaa, joissa lähdettiin liikkeelle palvelujen, toiminnan ja toimijoiden tunnistamisesta sekä rajattiin työstettävän kuvauksen näkökulma. Työpajoissa edettiin käsitemallin työstämiseen sekä kartoitettiin tietojärjestelmäpalvelujen nykytilaa. Työpajojen tulosten pohjalta sekä jo julkaistujen sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisarkkitehtuurien mallinnustapaa noudattaen tunnistettiin tämän jälkeen ylätasoin prosessikartta kuvauksen tueksi. Kuvauksen luonnosversioita käsiteltiin sote kokonaisarkkitehtuurin kehittämistä ohjaavissa pääryhmässä sekä ensisijaisen käytön, omahoidon ja asioinnin alaryhmässä lähetekeskustelun hengessä ja kehittämistyötä jatkettiin saadun palautteen pohjalta. Luonnosversio avataan kommentoitavaksi otakantaa.fi palvelussa tavoitteena saada palautetta kuvausta työstäneeltä työryhmältä sekä sidosryhmiltä ja toimijoilta laaja-alaisesti.

Kuva 1 Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuurin sisältö

2. Periaatteellinen taso

2.1. Arkkitehtuurivisio

Tämän kokonaisarkkitehtuurin visio voidaan määritellä seuraavasti: **Luotettavat ja helposti löydettävissä olevat esteettömät digitaaliset palvelut, toiminta ja tieto tukevat ihmistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä turvallisesti ja vaikuttavasti.**

- **Tiedon löydettävyys:** Luotettava tieto hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä, palveluista ja toiminnasta ovat helposti löydettävissä ja esteettömästi hyödynnettävissä.
- **Kannustaminen ja tuki:** Tiedonhallinta ja esteettömät digitaaliset palvelut kannustavat ja tukevat ihmistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä erilaisissa elämäntilanteissa.
- **Turvallinen ja vaikuttava tiedon käyttö:** Hyvinvointia ja terveyttä koskevat tiedot ovat ihmisen itsensä saatavilla ja hänen tarpeidensa mukaisesti turvallisesti käytettävissä palveluissa ja toiminnassa.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuurin visio on pitkälti saman kaltainen kuin julkaistussa Itse- ja omahoidon sekä asiointin kokonaisarkkitehtuurin kuvauksessa. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuurin visiossa painottuvat kuitenkin vieläkin vahvemmin löydettävyys, esteettömyys, kannustavuus ja turvallisuus tiedonhallinnannassa ja digitaalisissa palveluissa.

2.2. Strategiset tavoitteet

Hallitusohjelma, STM:n strategia ja EU strategioista **Euroopan datastrategia** sekä **Euroopan digitalisaatiostrategia** ohjaavat kokonaisarkkitehtuurien kuvausten laatimista keskeisten strategioiden osalta. Tätä strategiakokonaisuutta on avattu julkaisussa Itse- ja omahoidon kokonaisarkkitehtuuri luvussa 3.4².

Edellä mainittujen strategioiden lisäksi **julkisen hallinnon uudistamisen strategiassa**³ tunnistetaan päämääriä ja toimintalinjauksia, jotka rakentavat edellytyksiä kestäväen hyvinvoinnin edistämiseksi. Julkisen hallinnon strategian seitsemästä toimintalinjauksista nostetaan esiin kohdealueen kuvauksen osalta kolme toimintalinjausta sekä poimintoja niiden kuvauksesta, jotka ovat kohdealueen osalta keskeisimpiä:

- **Järjestämme palvelut ihmislähtöisesti ja monimuotoisesti.** Ihmislähtöiset ja monimuotoiset palvelut tarkoittavat ennakoivia, tehokkaita palveluja, jotka huomioivat erilaisten ihmisten, yritysten ja organisaatioiden tarpeet ja tilanteet. Kehitämme palveluja yhdessä asiakkaiden kanssa siten, että tunnistamme erilaisia elämänpolkuja, -tapoja ja -tilanteita ja huomioimme kielelliset oikeudet. Turvaamme ihmislähtöiset ja yhdenvertaiset palvelut moninaistuvassa yhteiskunnassa koko Suomessa taloudellisesti kestäväällä tavalla hyödyntämällä laajasti tietoa ja digitalisaatiota. Vastaamme siitä, että erilaiset julkiset palvelut ja etuudet ovat asiakkaalle helposti saavutettavia, ymmärrettäviä, keskenään yhteentoimivia, turvallisia ja toimintavarmoja.

- **Laajennamme mahdollisuuksia vaikuttaa ja rohkaisemme ihmisiä osallistumaan valmisteluun ja päätöksentekoon.** Ihmisille merkityksellisen hallinnon rakentaminen edellyttää, että kehitämme ja hyödynnämme uusia tapoja tuoda nykyistä laajempi joukko ihmisiä osaksi yhteiskunnallista toimintaa. Luottamus omiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin, viranomaisiin sekä kokemus demokratian toimivuudesta vaikuttavat olennaisesti yhteiskunnan vakaaseen kehitykseen. Laajennamme osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia ottamalla käyttöön uusia demokratian osallistumistapoja. Työskentelemme sen eteen, että ihmiset kokevat tulevansa kuulluiksi ja ymmärretyiksi yhteiskunnassa.
- **Teemme sujuvaa yhteistyötä muun yhteiskunnan kanssa.** Valtion ja kuntien on lisättävä merkittävästi yhteistyötä ja työnjakoa muun yhteiskunnan kanssa, jotta voimme ratkaista uudet yhteiskunnalliset haasteet ja varmistaa julkisen talouden kestävyys. Sujuvan yhteistyön vahvistaminen tarkoittaa esimerkiksi sitä, että käytämme monipuolisempia vuorovaikutustapoja ja vahvistamme kumppanuuksia yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa sekä luomme edellytykset monipuoliselle yhteistyölle lainsäädännön ja joustavien rakenteiden avulla. Tarvitsemme uusia yhteistyömalleja tavoitteidemme toteuttamiseksi, sillä erilaisten toimijoiden pitää pystyä tuomaan osaamisensa osaksi julkisen hallinnon toimintamalleja. Esimerkkeinä toimivat jo nyt eri sektorien yhteiset sähköiset palvelut, tulospäätökset ohjausmallit ja innovatiiviset julkiset hankinnat.

Keskeisiä kansallisia tavoitteita hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuurin laatimisen perustana ovat **Agenda2030** kansallinen toimeenpano ja 8.3.2021 julkaistu **valtioneuvoston periaatepäätös hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi vuoteen 2030⁴** mennessä. Periaatepäätöksen toteuttamisen tukeva **Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030: Toimeenpanosuunnitelma** julkaistiin 22.4.2021⁵.

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 periaatepäätöksellä linjataan niitä toimia, joilla suomalaisten hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuus saadaan vähenemään vuoteen 2030 mennessä. Toimeenpanosuunnitelma on valmisteltu periaatepäätöksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimeenpanosuunnitelmassa toimenpiteet on kuvattu periaatepäätöksen neljän painopisteen mukaisesti: 1) Kaikille mahdollisuus osallisuuteen, 2) Hyvät arkiympäristöt, 3) Hyvinvointia ja terveyttä edistävä toiminta ja palvelut sekä 4) Päätöksenteolla vaikuttavuutta. Toimeenpanoa ohjaa ja seuraa ministeriöiden ja eri hallinnonalojen asiantuntijoista koostuva Kansanterveyden neuvottelukunta ja toimeenpanosuunnitelman laajempi päivitys tehdään hallituskauden vaihtuessa hallitusohjelman painotusten mukaisesti.

2.3. Ohjaavat lait ja säädökset

Lainsäädännön kehittäminen voi vaikuttaa myös digitalisaation hyödyntämisen mahdollisuuksiin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palveluja ja toimintaa kehitettäessä. Lainsäädäntö voi luoda edellytyksiä uusien palvelujen ja toiminnan kehittämiseksi, mutta se voi myös rajoittaa niitä. Vaikutuksia olisi siten tärkeää tarkastella jo lainsäädännön muutosten valmisteluvaiheessa.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoite on tunnistettu yleisellä tasolla lainsäädännössä aina lähtien perustus- ja kuntalaista. **Perustuslain** 19 § (731/1999) mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. **Kuntalain** 1 § (410/2015) mukaan kunta edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa sekä järjestää asukkailleen palvelut taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestäväällä tavalla.

Sote-uudistuksen myötä julkisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palvelut ja niiden organisoitumisen perusta muuttuu olennaisesti. **Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi** (HE 241/2020) käsittelee luvussa 2.4.3.9 hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen järjestämisvastuita⁶. Muutoksella tulee siten olemaan merkittävä vaikutus hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kohdealueen tiedonhallinnan ja digitaalisten palvelujen kehittämiseen ja toteuttamiseen. Lisäksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä säädetään erillislainsäädännöllä.

Tiedonhallintaympäristöjen kehittämistä julkishallinnossa ohjaa **tiedonhallintalaki**, joka astui voimaan 1.1.2021. Tiedonhallintalaissa korostetaan yhteentoimivuuden tarvetta eri toimijoiden sekä niiden käyttämien tietojärjestelmien ja tietojen välillä.

Käynnissä olevan sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallintasäädösten kokonaisuudistuksen tavoitteena on selkeyttää ja koota yhteen laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä sisältäen tiesuojaa, asiakirjojen käsittelyä, valtakunnallisia tietojärjestelmäpalveluita sekä tiedonhallintaa koskevat säädökset. Osana kokonaisuudistusta eduskunta sääti 28.5.2021 **lain sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä**⁷, jossa lain 1§ mukaan tarkoituksena on edistää ja mahdollistaa sosiaali- ja terveydenhuollon tuottamien asiakastietojen ja asiakkaan itsensä tuottamien hyvinvointitietojen tietoturvallista käsittelyä terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden järjestämisen ja tuottamisen käyttötarkoituksissa sekä edistää asiakkaan tiedonsaantimahdollisuuksia asiakastietojensa käsittelystä. Lain 3§ määrittelyn mukaisesti tarkoitetaan: *hyvinvointitiedolla* henkilön itsensä tuottamia terveyttään ja hyvinvointiaan koskevia tietoja, jotka henkilö on tallentanut omatietovarantoon; *omatietovarannolla* hyvinvointitietojen säilyttämistä ja käsittelemistä varten valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin muodostettua keskitettyä sähköistä tietovarantoa; ja *hyvinvointisovelluksella* yksityishenkilön käyttämää omatietovarantoon liittyvää sovellusta, jolla käsitellään hyvinvointitietoja, ja

johon henkilö voi saada asiakastietonsa arkistointipalvelusta, reseptikeskuksesta ja tiedonhallintapalvelusta.

Edellä esiin nostettujen säädösten lisäksi sähköistä asiointia koskevaa lainsäädäntöä ja sähköisten palvelujen saavutettavuutta koskevaa sääntelyä on kuvattu tarkemmin julkaisun Itse- ja omahoidon kokonaisarkkitehtuuri luvussa 3.3 Lainsäädäntö.⁸

Lailla hallinnon yhteisistä sähköisen asioinnin tukipalveluista (571/2016) tavoitellaan 1§ mukaisesti muun muassa julkisten palvelujen saatavuuden, laadun, tietoturvallisuuden ja yhteentoimivuuden parantamista sekä säädetään oikeudesta ja velvollisuudesta käyttää yhteisiä sähköisen asioinnin tukipalveluja sekä palvelujen käytön edellytyksistä. Lain mukaiset tukipalvelut ovat osa tietojärjestelmäpalvelujen kokonaisuutta, joka nousee tarkasteluun hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tiedonhallinnan ja digitaalisten palvelujen kehittämisessä. Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyötä tukevat sähköisen asioinnin tukipalvelut ovat kehittämisalue, jossa aluetta koskevan lainsäädännön tarkastelu on tarpeen. Laissa hallinnon yhteisistä sähköisen asioinnin tukipalveluista säädetään 8§ mukaisesti yksityisen sektorin toimijoiden käyttöoikeudesta siten, että yksityiset yhteisöt, säätiöt ja elinkeinonharjoittajat saavat käyttää kansallista palveluväylää palvelutietovarantoa tietojen siirtoon sekä tarjotessaan palvelujaan yleisölle käyttää voivat käyttää: 1) palvelutietovarantoa palvelujaan koskevien tietojen tarjoamiseen ja 2) palvelunäkymiä ja asiointivaltuuspalvelua, jos niillä on oikeus käsitellä asiakkaidensa henkilötunnusta tai muuta tietojen pyytämisessä tai näyttämisessä tarvittavaa yksilöivää tunnusta palvelujensa tarjoamisessa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallintaa ohjaava lainsäädäntö on kuvattu julkaisun Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastietojen kansallinen kokonaisarkkitehtuuri 2.1 luvussa 5.2 Lainsäädäntö ja sen liitteessä 1.⁹

Edellä esitetyn ja viitatus lainsäädännön lisäksi terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen kohdealuetta ohjaavat lukuisat erillislait. Poikkihallinnollisena kohdealueena hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen edellyttää lainsäädännön tarkastelua erillislakien osalta palvelun ja toiminnan osa-alueen mukaisesti.

2.4. Arkkitehtuuriperiaatteet

EU-yhteentoimivuusperiaatteet, yleiset ja erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon arkkitehtuuriperiaatteet on kuvattu Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastietojen kansallinen kokonaisarkkitehtuuri luvussa 5.5, ja nämä periaatteet ovat pääosin sovellettavissa myös tämän kohdealueen tiedonhallinnan ja tietojärjestelmäpalvelujen kehittämisessä. Julkisten palvelujen digitalisoinnin periaatteet (VM, 2016) on myös kuvattu auki edellä mainitussa kokonaisarkkitehtuurissa.¹⁰

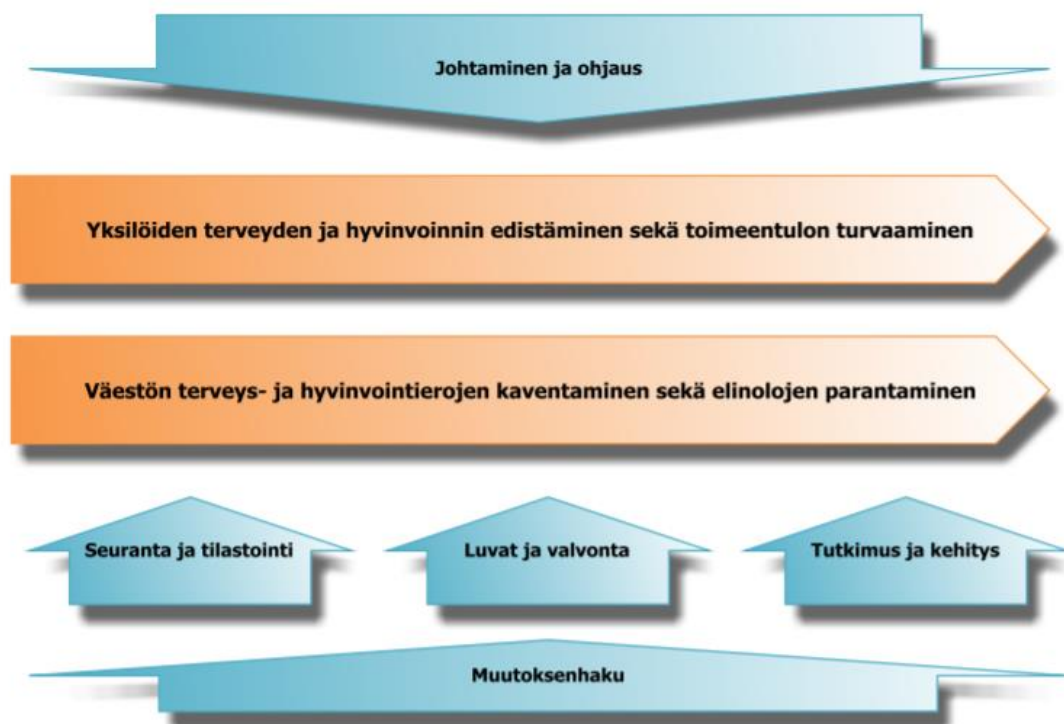
2.5. Viite- ja sidosarkkitehtuurit sekä rajaukset

Tarve hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osa-alueelle tunnistettiin 2016 julkaistussa **Terveyden ja hyvinvoinnin kohdealueen kokonaisarkkitehtuurin 1.0** versiossa¹¹. Kyseisessä kokonaisarkkitehtuurissa määriteltiin terveyden ja hyvinvoinnin kohdealueen prosessikartta; terveyden ja

hyvinvoinnin ydinprosessit, johtamisen ja ohjauksen prosessit sekä ydinprosessit mahdollistavat tukiprosessit. Terveiden ja hyvinvoinnin kohdealueen prosessikartan lähtökohdaksi asetettiin kaksi ydinprosessia. Yksilöiden terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä toimeentulon turvaaminen tarkoittavat toimia, jotka kohdistuvat yksittäisiin kansalaisiin. Tässä ydinprosessissa syntyvät mm. sosiaali- ja terveystoimen palvelut, sosiaaliturvan etuudet sekä ympäristöterveydenhuollon ja työsuojelun edistämisen toimet. Toinen ydinprosessi on väestön terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen sekä elinolojen parantaminen. Tämän prosessin toimet kohdentuvat väestötasoon ja ovat pääsääntöisesti erilaisia yhteiskuntapolitiittisia toimia.

Tämä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuurin tavoitetilän kuvaus on kohdennettu erityisesti edellä kuvattujen terveyden ja hyvinvoinnin ydinprosessien osalta ensimmäiseen yksilötason ydinprosessiin. Perhe ja yhteisöt sisällytetään tähän yksilötasoiseen tarkasteluun mukaan.

Kuva 2 Terveiden ja hyvinvoinnin kokonaisarkkitehtuurin prosessikartta

Koska kokonaisarkkitehtuurin keskiöön sijoittuu ihminen, on tarkoituksenmukaista rajata hyvinvointia ja terveyttä edistäviksi palveluiksi ja toiminnaksi sellaiset, jotka kohdistuvat ja vaikuttavat suoraan ihmiseen, perheisiin ja yhteisöihin. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen välillisesti vaikuttavat palvelut ja toiminta pyritään rajaamaan siten tarkastelun ulkopuolelle. Esimerkiksi asuinympäristöön liittyvät palvelut kuten lähiliikuntapaikat lasketaan mukaan tarkasteluun, mutta kaavoitus palveluna rajataan tarkastelun ulkopuolelle.

Sosiaali- ja terveystalvetut sek4 itse- ja omahoidon talvetut pyrit44n rajaamaan tarkastelun ulkopuolelle, koska n4iden alueiden kokonaisarkkitehtuuri on huomioitu jo aiemmissa omilla julkaisuissaan. Rajausten tekeminen hyvinvoinnin ja terveyden edist44misen poikkiallinnollisella alueella on haasteellista, sille4 useat talvetut sis44ltyv44t oman hallinnonalansa kokonaisarkkitehtuurien ja tiedonhallinnan kohdealueelle.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuurissa tarkastellaan etenkin tämän kohdealueen yhdyspintoja sote-palveluihin sekä muihin eri hallinnonalojen ja toimialojen vastuulle kuuluviin palveluihin. Huomioimalla yhdyspinnat voidaan tunnistaa potentiaalisia synergiaetuja kehittämisessä ja luoda kohdealueelle edellytyksiä vaikuttavalle tiedonhallinnan ja digitaalisten palvelujen kehittämiselle.

3. Toiminta-arkkitehtuuri

3.1. Toimijat

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuurissa korostuu ihmisen eli yksilön näkökulma. Kuvaus on työstetty ihmisen näkökulmasta ja ihminen keskiössä. Tässä kohden korostetaan siis sitä, että tarkastelu ei rajoitu palvelujen asiakkuuteen, asiakassuhteen muodostumiseen tai edes kansalaisuuden näkökulmaan. Ihminen huomioidaan toisaalta subjektina ja aktiivisena toimijana sekä toisaalta myös tuetusti toimivana eli tuen tarvitsijana oman ja läheisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palvelut ja toiminta painottuvat eri tavoin sisällöllisesti ja yhdyspintojensa osalta elämänkaaren eri vaiheissa. Palveluja ja toimintaa tulee kehittää ihmiskeskeisesti elämänvaiheen erityiset tarpeet huomioiden. Palvelujen käyttäjät ja toimintaan osallistuvat ihmiset voivat olla lapsia, nuoria, opiskelijoita, työkäisiä, lapsiperheitä tai ikääntyneitä. Elämänvaiheista lapsuus, nuoruus ja aikuisuus liittyvät suoraan ikään, lapsiperhevaihe puolestaan koskettaa lapsia, nuoria, aikuisia perheenä ja myös ikääntyviä isovanhempina. Ikääntymisen edetessä palvelujen tarve kasvaa yksilöllisesti mahdollisen toimintakyvyn heikkenemisen myötä. Elämänvaiheita on kuvattu alla olevassa taulukossa 1, mihin on nostettu elämänvaiheeseen liittyviä näkökulmia digitaalisten palvelujen käytöstä ja erityisesti digiosaamisesta.

Taulukko 1 Elämänvaiheet

Elämänvaihe	Kuvaus
Lapsuus	Lapsuus elämänvaiheena kestää syntymästä nuoruuden alkamiseen. Elämänvaiheessa tärkeitä ovat turvallinen kasvu- ja kehitysympäristö, kehittymistä ja oppimista tukevat harrastukset sekä kaveripiiri. Lapsuusvaiheen palveluihin kuuluvat varhaiskasvatus sekä perusopetus esikoulusta yläasteelle saakka, vapaa-ajan palvelut, neuvolapalvelut ja kouluterveydenhuolto sekä mahdollisesti muu terveydenhuolto. Kasvu ympäristö vaikuttaa lapsen digitaitojen omaksumiseen merkittävästi. Perheen, varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen sekä vapaa-ajan toimijoiden osaaminen ja taidot ohjaavat lasten taitojen ja asenteiden kehitystä. Lapsi tulee tunnistaa aktiivisena toimijana digitalisoituvassa yhteiskunnassa ja huomioida lapsen oma motivaatio ja kiinnostuksen kohteet oppimisessa.¹²
Nuoruus	Nuoruus on siirtymävaihe lapsuudesta aikuisuuteen. Nuori kehittyy fyysisesti aikuiseksi, vahvistuu henkisesti ja itsenäistyy lapsuudenperheestään. Itsenäisen elämän aloittamiseen liittyy omaan asuntoon muuttaminen, opiskelun tai työnteon aloittaminen, mahdollinen ase- tai siviilipalveluksen suorittaminen sekä vastuun ottaminen oman talouden hallinnasta. Nuori

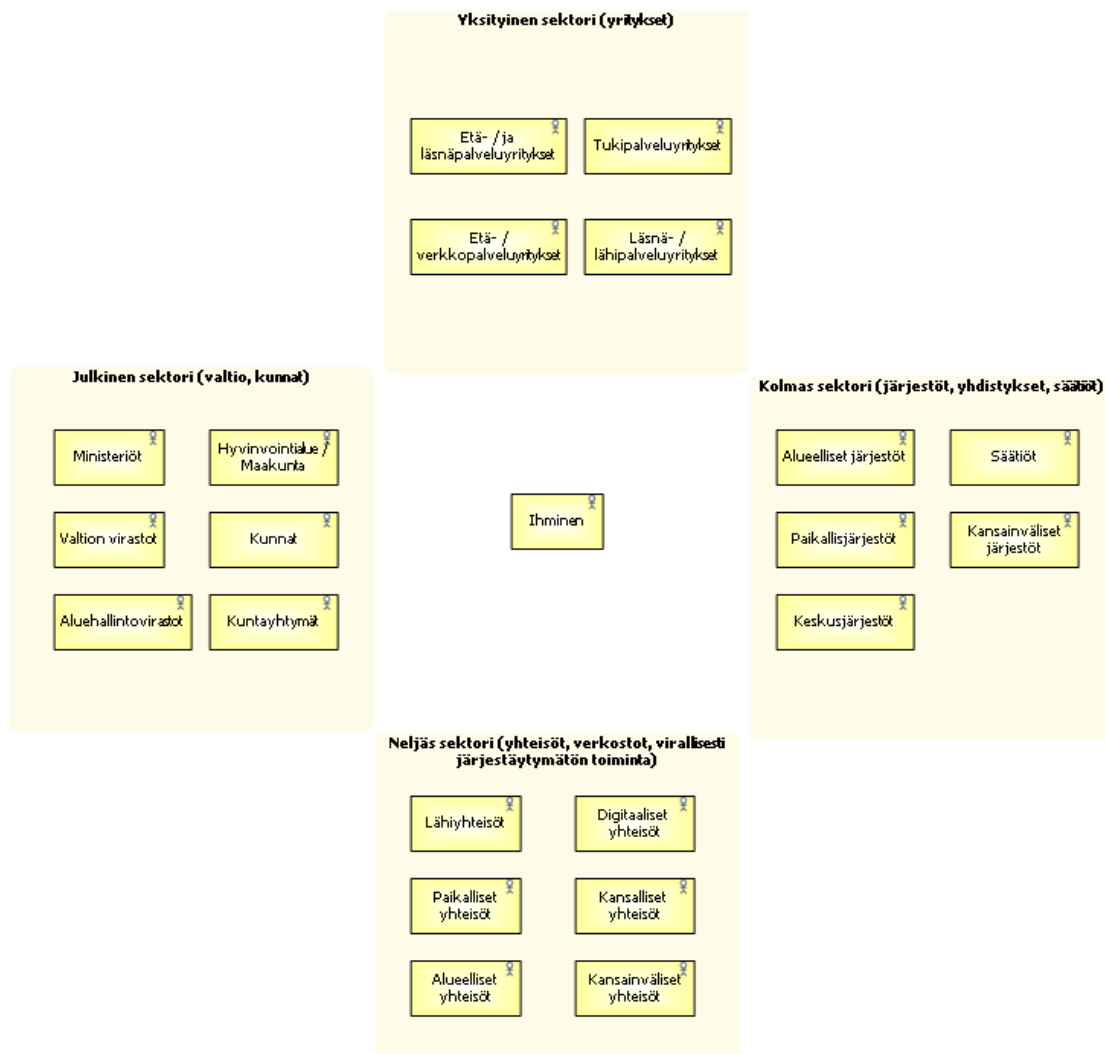
Elämänvaihe	Kuvaus
	opettelee ottamaan vastuuta omasta itsestään ja toisista, esimerkiksi huolehtimaan syömisestä, liikkumisesta ja omasta jaksamisestaan. Nuoret tarvitsevat lisää osaamista erityisesti medialukutaidoissa, tietoturvassa, yksityisyyden suojassa ja oman datan arvon ymmärtämisessä. Nuorille digiosaaminen on osa muita elämisen taitoja, ei erillinen taito, mutta nuorten tiedot, taidot ja valmiudet vaihtelevat suuresti. Nuoruuteen liittyy useita elämän siirtymäkohtia, joissa digitaidoilla on suuri merkitys.¹³
Aikuisuus	Aikuisuuden elämänvaiheessa ihminen ottaa toimintakykynsä puitteissa vastuun itsestään ja sekä läheisistään huolehtimisesta. Aikuisen elämänvaiheeseen liittyvät työelämä tai mahdollinen työttömyys, talouden hallinta, vapaa-aika ja harrastukset sekä sosiaaliset suhteet ja parisuhde. Omasta ja läheisten terveydestä, työ- ja toimintakyvystä ja hyvinvoinnista huolehtiminen on myös osa arkea. Työikäisen aikuisen mahdollisesti tarvitsemat palvelut ovat vapaa-aikaan ja harrastuksiin liittyviä palveluja, sosiaali- ja terveyspalvelujen lisäksi työhyvinvoinnin, työkyvyn, työssä jaksamisen ja työllisyyden tukemiseen sekä oman ammatillisen osaamisen kehittämiseen liittyviä palveluja, ihmissuhteisiin liittyvää tukea sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Yhdenvertaiset digitaaliset palvelut, saavutettavuus, esteettömyys ja kokemus turvallisesta käytöstä kannustavat aikuista palvelujen käytössä. Aikuisten digitaidoissa olennaista on jatkuvan oppimisen kyky ja halu. Teknologian kehityksen hyötyjen kääntöpuolena on jatkuva muutoksen mahdollinen kuormitus etenkin työelämässä ja toisaalta työelämän ulkopuolella olevien riski jäädä jälkeen osaamisessa.¹⁴
Lapsiperhe	Lapsiperheet ovat monimuotoisia; on ydinperheitä, uusperheitä, sateenkaariperheitä, monikkoperheitä, adoptioperheitä, sijaisperheitä ja leskien, eronneiden tai omasta tahdostaan yksin lapsen saaneiden yksinhuoltajien perheitä. Perheet voivat olla myös monikulttuurisia.¹⁵ Lapsiperheiden arjessa painottuvat lasten turvallinen kasvu- ja kehitysympäristö, lastenhoidon järjestäminen, koulukäynnin ja harrastusten tukeminen, taloudenhallinta sekä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseen liittyvät haasteet, parisuhteesta huolehtiminen sekä lasten itsenäistyminen ja poismuutto lapsuuden kodista. Lapsiperheiden hyvinvointia tukevat

Elämänvaihe	Kuvaus
	esimerkiksi perhe-elämän ja vanhemmuuden tukipalvelut, vanhempainryhmät sekä lastenhoidossa tukevat palvelut ja toiminta. Lapsen ja perheen digitaitojen pohtimisen olisi hyvä alkaa jo lasta odottaessa. Esimerkiksi mediankäytön tapojen ja ajankäytön tarkastelu kannattaa ulottaa koko perheeseen eli sekä vanhempiin että lapsiin.¹⁶
Ikääntyminen	Ikääntymiseen liittyvä keskeinen elämäntapahtuma on eläkkeelle siirtyminen, jonka myötä muun muassa tulot muuttuvat ja taloudenhallinta on suunniteltava uudelleen. Luopuminen työroolista ja –yhteisöstä tuo suuria muutoksia arkeen ja arjen rytmitykseen. Oman hyvinvoinnin ajattelu korostuu. Ikääntymisen myötä myös perhe-elämässä voi tapahtua muutoksia kuten isovanhemmuuden myötä liittyminen lapsiperheen elämänvaiheeseen, leskeksi jääminen tai uusi parisuhde. Ikääntyminen on yksilöllistä, tuo mukanaan fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia muutoksia, joilla on vaikutusta toimintakykyyn. Arjen tuen sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen tarve kasvaa iän myötä yksilöllisesti. Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn ylläpito on keskeistä. Mahdollisten pitkäaikaissairauksien ja toimintakyvyn heikkenemisen vuoksi ikääntyvä voi tarvita tukea esimerkiksi yksinäisyyden lieventämiseen ja fyysisen kunnon ylläpitoon sekä erilaisia apuvälineitä. Kotona voidaan joutua tekemään muutostöitä. Ikääntyvä voi tarvita myös kotihoidon palveluja kotona asumisen tukemiseksi. Elämänvaiheeseen voi sisältyä omaishoidettavan tai omaishoitajan rooli. Ikääntyvän kotona asumista voidaan tukea kotiin asennettavalla digiteknologialla. Digitaalisten teknologioiden avulla voidaan tunnistaa ikääntyvän toimintakyvyn muutokset varhaisessa vaiheessa ja tukea hänen päivittäisiä toimintojaan oikea-aikaisesti. Digitaalisten palvelujen avulla ikääntyvä voi saada muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja kotiinsa, hänen on mahdollista osallistua ryhmätoimintoihin, kuntoutusinterventioihin sekä pitää yhteyttä läheisiinsä. Tämä vahvistaa ikääntyvän turvallisuuden tunnetta, yhteisöllisyyttä ja toimintakykyä. Ikääntyvien henkilökohtaiset digitaidot vaihtelevat paljon. Ikä ei itsessään määritä digiosaamisen tasoa. Ikääntyvä saa digitarpeisiinsa apua vertaisopastuksena, julkisten palvelujen kautta tai läheisiltään. Läheisten ihmisten tuella on suuri merkitys ikääntyvän oppimisen motivoinnissa osana arkielämää. Mahdollisuus hoitaa omat asiat itsenäisesti ja vaihtaa kuulumisia

Elämänvaihe	Kuvaus
	läheisten kanssa vahvistaa ikääntyvän motivaatiota oppia digitaalisten palvelujen käyttöä. ¹⁷

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimijoiden tunnistamisen lähtökohtana on kaikkien yhteiskunnan sektorien ja kansalaisyhteiskunnan mahdollisimman laaja-alainen huomioiminen. Sektoreina toimijoiden tarkastelussa tunnistetaan; julkinen sektori; yksityinen sektori; kolmas sektori eli järjestöt, yhdistykset, säätiöt; ja neljäs sektori eli yhteisöt ja verkostot.

Kuva 3 Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimijat sektoreittain, ihminen keskiössä

Toimijoiden tarkastelussa tunnistetaan mahdollisuuksien mukaan myös toiminnan maantieteellinen ulottuvuus; paikallinen, alueellinen, kansallinen ja kansainvälinen taso. Tämän osalta on kuitenkin tunnistettu, että etenkin yhteisöjen ja yritysten osalta digitaalisessa ympäristössä toteutuva toiminta ja palvelut ulottuvuus on keskeinen. Toiminta tai palvelut voivat olla täysin, ajasta ja paikasta riippumattomia ja pelkästään digitaalisessa ympäristössä.

Taulukko 2 Toimijat sektoreittain

Toimijat sektoreittain	
Ihminen	Ihminen on luonnollinen henkilö. Ihmisellä on useimmiten nimi ja voimassa oleva henkilötunnus tai tilapäinen yksilöintitunnus. Ihminen voi toimijana olla itsenäinen tai tuettu palvelun käyttäjä tai toimintaan osallistuja. Ihmisellä voi olla myös rooli palvelun toteuttamisessa ammattihenkilönä; palvelua tukevassa roolissa vertaistukihenkilönä tai kokemusasiantuntijana tai toiminnassa toiminnan toteuttajana. Ihmisen toimijuutta suhteessa palveluihin voidaan tarkastella tarkemmin palvelutarpeen ja kyvykkyyksien näkökulmasta asiakassegmentoinnin avulla. Rinnasteisia käsitteitä ovat <i>henkilö</i>, mikä voidaan määritellä tarkemmin luonnolliseksi tai oikeudelliseksi henkilöksi, ja <i>yksilö</i>, mikä viittaa ihmisen yksilöllisyyteen eli siihen, että ihmisestä on olemassa vain yksi instanssi. Yksilö käsitettä voidaan kielellisesti käyttää myös muussa merkityksessä. Rajatumpia käsitteitä ovat; <i>kansalainen</i>, mikä edellyttää maan kansalaisuutta; <i>asukas</i>, mikä on sidoksissa henkilön asumiseen. Rajatumpia käsitteitä ovat myös; <i>asiakas</i>, millä voidaan tarkoittaa toimijaa, joka hankkii tai saa palveluja tai tuotteita tai rajatumminkin esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa henkilöön, joka hakee tai saa palveluja tai jonka asiaa muuten käsitellään palvelussa; tai <i>potilas</i>, mikä edellyttää terveydenhuollon palvelujen saamista terveysongelmien vuoksi¹⁸.
Julkinen sektori	Yhteiskunnan toisella sektorilla tarkoitetaan julkista sektoria, jonka toiminta perustuu julkiseen demokratiaan ja byrokraattiseen hallintoon, joiden pohjalta julkisen sektorin organisaatiot tuottavat verovaroilla rahoitettuja julkisia palveluja.¹⁹ Julkiseen sektoriin kuuluvat valtio ja kunnat. Valtiosektoriin luetaan valtion hallinto, yliopistot, Kansaneläkelaitos, valtion liikelaitokset ja sosiaaliturvarahastot. Kuntiin ja kuntayhtymiin luetaan kunnan hallinto, kunnallinen koululaitos, kuntien ja kuntayhtymien palvelulaitokset ja toimipaikat, jotka eivät ole yhtiömuotoisia, kuten terveyskeskukset, sairaalat, päiväkodit sekä kuntien ja kuntayhtymien liikelaitokset.²⁰

	Keskeisiä julkisen sektorin valtiollisia toimijoita ovat valtioneuvosto ja sen ministeriöt, valtion virastot, aluehallintovirastot ja alueellisia ja paikallisia toimijoita maakunnat, mahdolliset tulevat hyvinvointialueet, kunnat ja kuntayhtymät. Lisäksi julkisen sektorin alueeseen voidaan laskea kuuluvaksi EU ja kansainvälisen yhteistyön ja sopimusten tuottamat velvoitteet ja sitoumukset.
Yksityinen sektori	Ensimmäisellä sektorilla viitataan markkinaehtoisesti toimivaan yksityiseen sektoriin. Yksityisen sektorin ideaalityyppinen organisaatio on yksityisesti omistettu yritys, jonka toiminnan keskeinen lähtökohta on liiketoiminta ja markkinoilla tapahtuva voiton tavoittelu.²¹ Yksityiseen sektoriin voidaan määritellä kuuluvaksi yhtiöt, myös valtioenemmistöiset tai kunnan omistamat yhtiöt, yritykset, säätiöt, osuuskunnat tai yhdistykset, itsenäiset yrittäjät ja ammatinharjoittajat, työnantajana toimivat yksityiset henkilöt sekä myös voittoa tavoittelemattomat yhteisöt kuten seurakunnat.²² Edellisestä määritelmästä poiketen tässä kokonaisarkkitehtuurissa yhdistykset sekä yhteisöt erotetaan omiksi kansalaisyhteiskunnan kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiksi. Yksityisen sektorin toimijat on karkeasti jaoteltu sen mukaisesti, miten niiden tuottamat palvelut ovat ihmisen käytettävissä. Yksityissektori tuottaa palveluja fyysisesti lähellä läsnä- ja lähipalveluina tai etä- ja verkkopalveluina tai näiden yhdistelmänä. Tukipalveluja tuottaviin yrityksiin voidaan katsoa kuuluvaksi esimerkiksi mobiilisovellusten kauppa tai sosiaalisen median alustat, joilla ei palveluna ole sinällään itseisarvoa vaan ne toimivat välineinä varsinaisen hyvinvointia ja terveyttä edistävän palvelun hankkimiseksi tai toiminnan toteuttamiseksi.
Kolmas sektori	Kansalaisyhteiskunnassa tapahtuu monimuotoista toimintaa ja vuorovaikutusta erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa, yhteisöissä ja liikkeissä. Tyypillistä toiminnalle on, että se perustuu vapaaehtoisuuteen ja ryhmän yhteisiin arvoihin, päämääriin ja intresseihin. Kansalaisyhteiskunnan toiminnassa kolmanneksi sektoriksi erotuksena niin kutsutusta neljänneksi sektorista voidaan määritellä erilaiset rekisteröityneet kansalaisjärjestöt, yhdistykset ja säätiöt. Kansalaisyhteiskuntaa ja sen toimijoita voidaan Hasenfeldin ja Gidronin²³ mukaan jaotella toiminnan tavoitteiden mukaisesti. Toiminnan tavoitteena voi olla; toimia kollektiivisesti yhteisten tavoitteidensa toteuttamiseksi neutraalisti suhteessa valtioon ja viranomaisiin; pyrkiä vaikuttamaan rajattujen yhteiskuntapoliittisten tavoitteidensa toteuttamiseksi, esimerkkinä erilaisten identiteetti-, ammatti-, harraste-, vamma- tai sairausryhmien tarpeiden huomioiminen tai yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen; tai toimia voittoa tavoittelemattomina palveluntuottajina.²⁴

	Kolmannen sektorin toimijoita ovat yhdistykset, järjestöt ja liitot, jotka voivat järjestäytyä sisäisesti myös paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla toimiviksi. Myös kansainvälisillä järjestöillä on hyvinvointia edistävää toimintaa Suomessa.
Neljäs sektori	Neljännellä sektorilla viitataan kansalaistoimintaan, jota ei ole organisoitu muodollisesti. Neljännen sektorin kansalaistoiminnalle on ominaista verkostomaisuus, vapaamuotoisuus ja yhteisöllisyys. Toiminta voi tapahtua fyysisessä tai vain digitaalisessa ympäristössä ja toiminnan kesto voi vaihdella hetkellisestä pysyvämpään. Kansalaistoiminta ilmetä monin tavoin globaalista paikallisen tasoon esimerkiksi globaaliin vaikuttamiseen liittyvinä liikkeinä, kierrätys- ja lähiruokayhteisöinä, kaupunginosaliikkeinä tai vertaistukityhminä. Digitalisaatio, internet ja sosiaalinen media mahdollistavat toiminnan organisoimisen verkostomaisesti ja kevyesti, ilman yhdistystoiminnan lainmukaisia hallinnollisia velvoitteita. Neljännen sektorin kansalaistoiminnan haasteita ovat muun muassa rahoituksen hakeminen, viranomaisyhteistyötä tukevien toimintamallien ja toimintaa tukevien tilojen puute.²⁵ Neljännen sektorin toimijoiksi tunnustetaan erilaiset muodollisesti järjestäytymättömät yhteisöt, jonka toiminta voi tapahtua ihmisen lähiyhteisössä, paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti tai kansainvälisesti. Rubin on nostanut esiin käsitteen <i>elämysyhteisö</i> ja Maffessolin käsitteen <i>uusheimo</i>, jotka viittaavat siihen, kuinka massakulttuurin hajotessa sosiaalinen elämä muodostuu yhä useammin kommunikaatioteknologian mahdollistamien elämysyhteisöjen ympärille, jotka rakentuvat itse määritellyn eettisen koodiston mukaisesti ja joissa vuorovaikutus ei ole sidottu tila- tai aikakontekstiin.²⁶ Näiden elämysyhteisöjen tai uusheimojen toiminta voi toteutua myös ainoastaan digitaalisessa ympäristössä, eivätkä ne tunnista kansallisia rajoja.

3.1. Palvelukartta

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuurin palvelukartan tarkastelun lähtökohdaksi on valittu Stiglitzin komission hyvinvoinnin osa-alueita kuvaava malli, jota on käytetty etenkin EU:n alueella hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen alueen jäsentelynä. Tarkastelun lähtökohtana on ihminen. Hyvinvoinnin ja terveyden ulottuvuuksia ihmisen ja yksilön näkökulmasta on Stiglitzin mallissa jäsennetty kuvan 4 mukaisella jaottelulla: terveys; koulutus; henkilökohtainen toiminta ja työ; ääni kuuluville yhteiskunnassa; sosiaaliset yhteydet ja suhteet; aineellinen elintaso; ympäristö; ja turvallisuuden tunne.²⁷

Kuva 4 Stiglitzin komission hyvinvoinnin osa-alueet

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuurin kohdealueen palvelukartassa pyritään tunnistamaan palvelut ja toiminta hyvinvoinnin osa-alueittain. Kaikkia palveluja ja kaikkea toimintaa ei voida kuitenkaan sitoa tiukasti vain yhteen hyvinvoinnin osa-alueeseen. Toiminta, palvelut ja kehittämistoimenpiteet voivat koskea useita toimintoja, palveluja ja hyvinvoinnin osa-alueita. Ihmisen

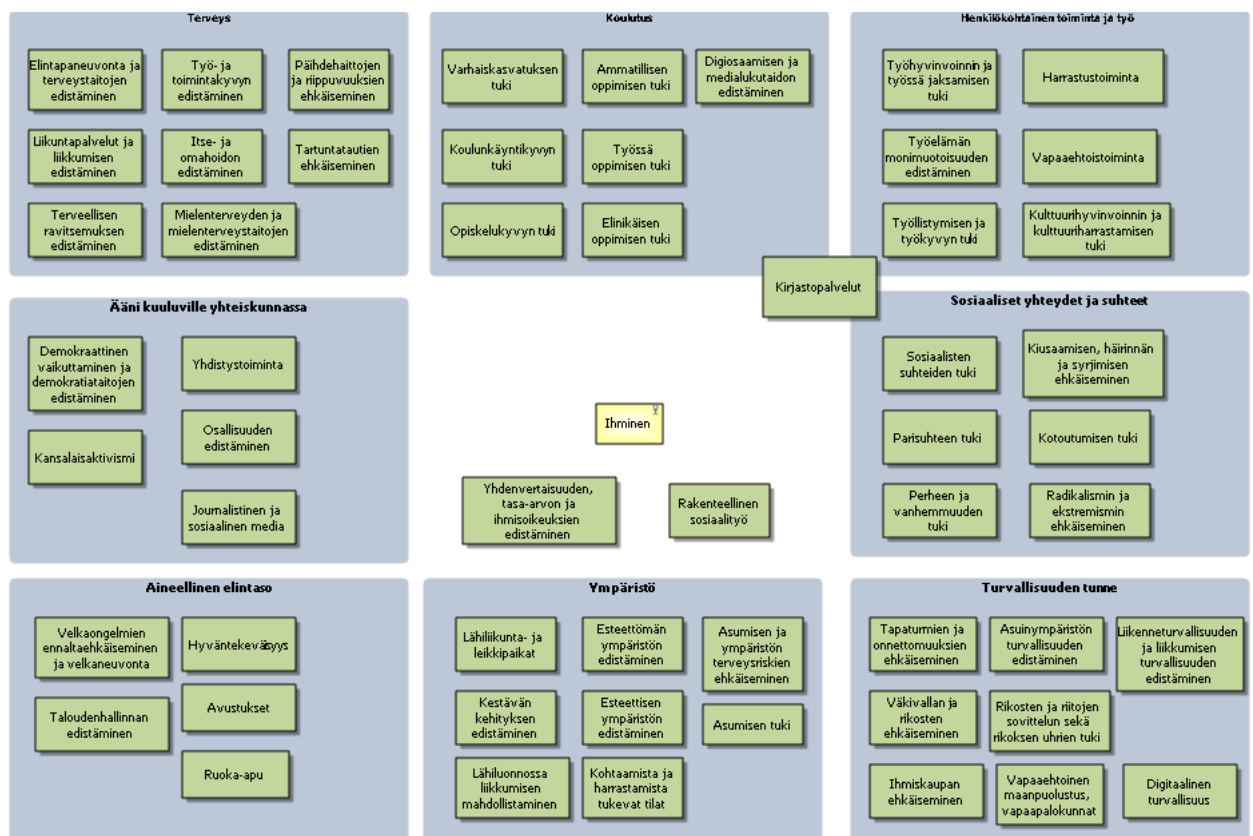
palvelu- ja toimintatarpeiden näkökulmasta poikkileikkaava monialainen näkökulma on usein tärkeä esimerkiksi erityisen heikossa asemassa olevien väestöryhmien kohdalla.

Tarkastelun ulkopuolelle rajataan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, joiden osalta kokonaisarkkitehtuuri on julkaistu sekä muiden hallinnonalojen vastuulle kuuluvat palvelut. Koska hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palveluille ja toiminnalle on ominaista yhdyspintojen sekä poikkihallinnollisuuden merkityksen korostuminen, on tiukka rajaaminen haasteellista ja jopa epätarkoituksenmukaista.

Yhdyspintojen, poikkihallinnollisen ja laajan monisektorisen toimijakentän lisäksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kohdealueelle on ominaista dynaamisuus eli kehittämiskohteiden ja teemojen muuttuminen liittyen kulloinkin tunnistettuihin yhteiskunnallisiin haasteisiin ja ilmiöihin.

Palvelujen ja toiminnan osalta syventävänä viitekehyksenä voidaan hyödyntää elämänkaarimallia soveltaen seuraaviin elämänvaiheisiin: lapsuus, nuoruus, aikuisuus, lapsiperhe, ikääntyminen. Palveluja ja toimintaa ei palvelukartassa kohdealueen laajuuden vuoksi kuitenkaan tarkenneta tälle tasolle, mutta tiedonhallinnan ja digitaalisten palvelujen kehittämisessä niillä on lisäarvoa. Poikkeuksena edellisestä elämänvaiheita hyödynnetään kuitenkin koulutuksen hyvinvoinnin osa-alueella palvelujen ja toiminnan tarkastelussa.

Kuva 4 Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palvelukartta

Taulukko 3 Palvelut ja toiminta hyvinvoinnin osa-alueittain

Hyvinvoinnin osa-alue / palvelut ja toiminta	
Terveys	Elintapaneuvonta ja terveystaitojen edistäminen, esimerkiksi neuvonta liittyen liikkumiseen, ravitsemukseen, painonhallintaan, ja uneen sekä terveyslukutaidon ja terveystietokaudon edistäminen
	Liikuntapalvelut ja liikkumisen edistäminen sekä ulkoilun tukeminen
	Terveellisen ravitsemuksen edistäminen
	Työ- ja toimintakyvyn edistäminen
	Itse- ja omahoidon edistäminen, esimerkiksi vertaistuki
	Mielenterveyden ja mielenterveystaitojen edistäminen
	Päihdehaittojen ja riippuvuuksien ehkäiseminen (päihteet, tupakka ja nikotiinituotteet, rahapelit)
	Tartuntatautiin ehkäiseminen ja vastustuskykyisten taudin-aiheuttajien ehkäiseminen sekä rokotemyönteisyyden edistäminen
Ääni kuuluville yhteiskunnassa	Demokraattinen vaikuttaminen ja demokratiataitojen edistäminen; vaalit, luottamustehtävät, valtuustot, neuvostot, neuvottelukunnat, komiteat, kansalaisaloitteet, lausunnot, oppilaskunnat, lapsiparlamentit, asukasvaikuttaminen kuten esimerkiksi osallistuva budjetointi
	Kansalaisaktivismi; muodollisesti järjestäytymätön kansalaisvaikuttaminen, kansalaisliikkeet, yhteisöt ja verkostot
	Yhdistystoiminta; esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan järjestöt ja yhdistykset, poliittiset puoluejärjestöt, ammattiyhdistykset, harrastus- ja liikuntajärjestöt ja vanhempainyhdistykset
	Osallisuuden edistäminen
	Journalistinen ja sosiaalinen media; perinteiset joukkotiedotusvälineet ja sosiaalisen media vaikuttamisen kanavina ja palveluina

Koulutus	Varhaiskasvatuksen tuki; alle kouluikäisten lasten kasvua ja kehittymistä tukeva palvelu tai toiminta
	Koulunkäytinkyvyn tuki; kouluikäisten lasten kasvua ja kehittymistä tukeva palvelu tai toiminta
	Opiskelukyvyn tuki; toisen asteen opintoja, ammatti- tai korkeakouluopintoja suorittavan opiskelijan opiskelukykyä tukeva palvelu tai toiminta
	Ammatillisen oppimisen tuki; ammatillista osaamistaan kehittävän oppijan opiskelukykyä tukeva palvelu tai toiminta
	Työssä oppimisen tuki; ammatillista osaamistaan omassa työssään vahvistavan oppijan oppimiskykyä tukeva palvelu tai toiminta, joka toteutetaan yhteistyössä työnantajan kanssa
	Elinikäisen oppimisen tuki; kannustaa ihmistä elinikäiseen oppimiseen ja kehittymiseen iästä riippumatta
Henkilökohtainen toiminta ja työ	Työhyvinvoinnin ja työssä jaksamisen tuki, työn ja vapaa-ajan tasapainon tuki
	Työelämän monimuotoisuuden edistäminen
	Työllistymisen ja työkyvyn tuki, erityisesti heikommassa työmarkkina-asemassa olevien osalta
	Harrastustoiminta
	Vapaaehtoistoiminta
	Kulttuurihyvinvoinnin ja kulttuuriharrastamisen tuki
Sosiaaliset yhteydet ja suhteet	Sosiaalisten suhteiden tuki; sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollisuuksien tukeminen, yksinäisyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen ehkäiseminen
	Kiusaamisen, häirinnän ja syrjimisen ehkäiseminen; varhaiskasvatuksesta työyhteisöihin
	Parisuhteen tuki
	Perheen ja vanhemmuuden tuki
	Kotoutumisen tuki
	Radikalismien ja extremismien ehkäiseminen

Aineellinen elintaso	Velkaongelmien ennaltaehkäiseminen ja velkaneuvonta
	Taloudenhallinnan edistäminen
	Hyväntekeväisyys; vapaaehtoista rahan tai tavaroiden antamista hyväntekeväisyysjärjestölle tai avun tarpeessa oleville ihmisille
	Avustukset; esimerkiksi rahan tai tavarain muodossa annettu kriisi- ja hätäapu
	Ruoka-apu; lämpimän aterian, hävikkiruuan tai ruokakassien jakaminen vähävaraisille ja toimeentulovaikeuksista kärsiville ihmisille
Ympäristö	Lähiliikunta- ja leikkipaikat
	Lähiluonnossa liikkumisen mahdollistaminen
	Esteettömän ympäristön edistäminen
	Esteettisen ympäristön edistäminen
	Kohtaamista ja harrastamista tukevat tilat, esimerkiksi kunta mahdollistajana järjestöjen, yhdistysten ja paikallisten yhteisöjen toiminnalle
	Asumisen ja ympäristön terveysriskien ehkäiseminen
	Kestävän kehityksen edistäminen, esimerkiksi kierrätystä, ilmastoystävällistä asumista, liikkumista tai ruokaa edistävät palvelut ja toiminta
	Asumisen tuki; erityisesti heikoimmassa asemassa oleville kohdistetut palvelut ja toiminta, asumisneuvonta, asunottomuuden ehkäiseminen
Turvallisuuden tunne	Tapaturmien ja onnettomuuksien ehkäiseminen, esimerkiksi ensiaputaitojen ja kodin turvallisuustietoisuuden edistäminen
	Asuinympäristön turvallisuuden edistäminen; esimerkiksi turvallisuusriskien havainnointi turvallisuuskävelyin
	Liikenneturvallisuuden ja liikkumisen turvallisuuden edistäminen, esimerkiksi liikennekasvatus ja tiedotus
	Vapaaehtoinen maanpuolustus ja vapaapalokunnat: vahvistavat turvallisuutta kansalaisia osallistaen ja kouluttaen
	Väkivallan ja rikosten ehkäiseminen; perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä muun väkivallan ja rikosten ehkäiseminen

	Rikosten ja riitojen sovittelun tuki ja rikosten uhrien tuki
	Ihmiskaupan ehkäiseminen
	Digitaalinen turvallisuus; toiminta tietosuojan ja tietoturvallisuuden edistämiseksi
Koulutus, henkilökohtainen toiminta ja työ sekä sosiaaliset yhteydet ja suhteet	Kirjastopalvelut; enenevässä määrin palvelualusta tukien elinikäisen oppimisen lisäksi harrastamista, kulttuuritoimintaa ja sosiaalisia kohtaamisia
Hyvinvoinnin osa-alueet poikkileikkaavat palvelut ja toiminta	Yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja ihmisoikeuksien edistäminen
	Rakenteellinen sosiaalityö; erityispalveluihin turvautumisen tai pitkäaikaisen sosiaalityön asiakkuuden riskitekijöiden tunnistaminen ihmisen osalta

3.2. Prosessikartta

Ihmissen näkökulmasta tunnistettu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen prosessi ja tukiprosessit on esitetty kuvassa 5.

Kuva 5 Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen prosessikartta

Prosessikartan osalta on syytä huomioida, että kaikki prosessit eivät aina ole tarpeen eivätkä toteudu ihmisen kohdalla. Prosesseissa ei myöskään aina edetä lineaarisesti vasemmalta oikealle, vaan välillä voidaan siirtyä esimerkiksi aiempaan tarpeen mukaan. Prosessikartta huomioi ihmisen sekä aktiivisena itsenäisesti omaa ja läheisten hyvinvointia ja terveyttä edistävänä toimijana, että tuettuna toimijana, jonka toimintaan osallistuminen tai palvelun käyttö alkaa ja toteutuu ammattihenkilön tai läheisen ohjaamana ja tukemana. Prosessien kulussa voi olla hyvin erilaisia variaatioita ihmisen kulloisenkin tarpeen mukaisesti. Toiminta voi alkaa tuetusti mutta toteutua ihmisen itsenäisestä toteuttamana. Ihminen voi itsenäisesti tunnistaa palvelun tarpeen, ottaa yhteyttä palvelun toteuttajaan ja edetä siitä palveluun ammattihenkilön ohjaamana. Ihminen voi hakeutua tai tulla ohjatuksi toiminnasta palveluun tai palvelusta toimintaan. Prosessit voivat toteutua myös täysin omaehtoisesti ja itsenäisesti ihmisen toteuttamana. Palvelun tai toiminnan tarve voi olla lyhytkestoinen tai eliniän kestävä. Tarve voi liittyä tilapäisen hyvinvoinnin tai terveyden haasteen ratkaisemiseen tai esimerkiksi terveellisen ravitsemuksen ja liikunnan osalta perustarve on elinikäinen, mutta tuen tarve voi olla lyhytkestoinen.

Tukipalvelujen osalta keskeisimpiä palveluja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kohdealueella ovat tiedotus ja viestintä. Ihminen voi käyttää palveluja tai osallistua toimintaan anonyymisti tai tunnistautuneena. Joissain hyvinvointia ja terveyttä edistävissä palveluissa ja toiminnassa ihmisellä on

mahdollisuus saada käyttöön tai osallistumiseen rahallista avustusta tai tukea, jota on kohdennettu esimerkiksi toimintakykyrajoitteisten tai vähävaraisten osallistumisen tukemiseksi. Kaikissa palveluissa ja toiminnassa on lisäksi hyvä huomioida mahdollisuus antaa palautetta palvelusta ja toiminnasta kehittämisen tueksi. Valvonta tukiprosessina viittaa siihen, että ihmisellä on palvelussa tai toiminnassa epäkohtia havaitessaan mahdollisuus tuoda nämä esiin käsiteltäväksi ja korjattavaksi.

4. Tietoarkkitehtuuri

4.1. Käsitteistö

Hyvinvointi on moniulotteinen ja monitasoinen käsite. Käsitteellä hyvinvointi viitataan sekä yhteisötason hyvinvointiin, että yksilölliseen hyvinvointiin. Hyvinvoinnin kuvaamiseen on käytettävissä erilaisia viitekehyksiä ja hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä voidaan jäsentää eri tavoilla tarkastelun näkökulmasta riippuen. Tässä kuvauksessa hyvinvoinnilla tarkoitetaan ensisijaisesti ihmisen eli yksilön hyvinvointia, sisältäen muun muassa terveyden, sosiaalisten suhteiden ja koetun elämänlaadun näkökulmat. Sosiaali- ja terveystaloudessa hyvinvointia tarkastellaan yleisimmin terveyden, toimeentulon ja sosiaalisten suhteiden eritoten perheen näkökulmista. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kohdealueella näkökulma on laajempi ja vahvasti poikkihallinnollinen. Keskeisiä käsitteitä on määritelty taulukossa 4.

Taulukko 4 Keskeiset käsitteet

Käsite	Kuvaus
Hyvinvointi	Hyvinvoinnin osatekijät jaetaan yleensä kolmeen ulottuvuuteen: terveyteen, materiaalliseen hyvinvointiin ja koettuun hyvinvointiin tai elämänlaatuun. Hyvinvointi-käsite viittaa suomen kielessä sekä yksilölliseen hyvinvointiin että yhteisötason hyvinvointiin. Yhteisötason hyvinvoinnin ulottuvuuksia ovat mm. elinolot, työllisyys ja työolot sekä toimeentulo. Yksilöllisen hyvinvoinnin osatekijöiksi taas luetaan sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen, onnellisuus ja sosiaalinen pääoma. ²⁸ Käsitteellä hyvinvointi voidaan viitata sekä yksilön että väestön hyvinvointiin. Tämä kokonaisarkkitehtuurin tavoitetilän kuvaus on tehty ihmisen eli yksilön tasolla.
Terveys	Terveys on ihmisen fyysisen, sosiaalisen ja psyykkisen hyvinvoinnin tila. Terveys on merkitykseltään laajempi kuin pelkkä vaivan tai sairauden puute. Terveys on voimavara, jonka avulla myös monet muut hyvinvoinnin osatekijät ja hyvä elämä voivat toteutua. Terveys on inhimillinen perusarvo. ²⁹
Koulutus	Koulutus on hyvinvointia edesauttava tekijä ihmisen elämänsäkaressa. Koulutus vaikuttaa ihmisen asemaan työelämässä ja siten taloudelliseen asemaan sekä aineelliseen elintasaan. Koulutuksen avulla omaksutut tiedot ja taidot tukevat ihmistä oman ja läheisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. ³⁰ Mahdollisuudet elinikäiseen oppimiseen ja kehittymiseen tukee ihmisen edellytyksiä itsensä toteuttamisen sekä merkitykselliseen toimintaan osana yhteiskuntaa.
Henkilökohtainen toiminta ja työ	Henkilökohtainen toiminta ja työ ovat tärkeitä ihmisen terveyttä ja hyvinvointia edistäviä tekijöitä. Työ parantaa aineellista toimeentuloa, tukee työyhteisön muodossa sosiaalisia suhteita ja edistää merkityksellisenä tekemisenä ihmisen

	osallisuutta ja hyvinvointia. Vapaaehtoistoimintaan osallistumisen on tutkimuksen mukaan todettu edesauttavan henkistä hyvinvointia ³¹ .
Ääni kuuluville yhteiskunnassa	Osallisuus on vahvasti yhteydessä ihmisen hyvinvointiin ja merkittävä tekijä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Kokemus osallisuudesta lisää hyvinvointia, turvallisuutta, uskoa tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin. Osallisuus ilmenee päätösvaltana omassa elämässä ja vaikuttamisen mahdollisuuksina ryhmissä, palveluissa, asuinympäristössä tai laajemmin yhteiskunnassa. Osallisuus ilmenee myös mahdollisuutena panostaa paikallisesti yhteiseen hyvään, luoda ja kokea siten merkityksellisyyttä sekä liittyä sosiaalisiin suhteisiin.³²
Sosiaaliset yhteydet ja suhteet	Ihminen tarvitsee turvallisen sosiaalisen ympäristön ja mahdollisuuden olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa pysyäksensä terveenä ja toimintakykyisenä³³. Ihmissuhteet ja muilta saatu tuki edistävät terveyttä, suojaavat sairauksilta ja parantavat toipumismahdollisuuksia niillä, jotka ovat jo sairastuneet. Yksinäisyys lisää joidenkin sairauksien riskiä, mutta yksinäisyyden vaikutukset ovat hyvin yksilöllisiä ja riippuvat olosuhteista³⁴. Ihmisten tai ryhmien väliset sosiaaliset suhteet eli sosiaalisia verkostot ja niissä syntyvä luottamus, vastavuoroisuus ja sosiaalinen tuki tuottavat ihmiselle sosiaalista pääomaa³⁵. Sosiaalinen pääoma ja sosiaaliset suhteet ovat keskeisiä tekijöitä yksilön hyvinvoinnissa³⁶.
Aineellinen elintaso	Aineellisella elintasolla tarkoitetaan yksilön käytettävissä olevia tuloja sekä vaurautta ja sitä kautta kulutuksen määrää³⁷. Aineellinen elintaso kytkeytyy yksilön hyvinvointiin ja terveyteen. Yksilöllä tulee olla sen verran tuloja, että niiden avulla voi saavuttaa kohtuullisen elämisen tason sisältäen ravinnon, asumisen ja harrastukset.
Ympäristö	Agenda 2030 mukaisesti ympäristön, talouden ja ihmisen ottaminen tasavertaisesti huomioon on kestävä kehityksen edellytys³⁸. Ihmisen oma toiminta kestävä kehityksen toteuttamisessa on keskeistä ja toisaalta ihmisen hyvinvointi ja terveys ovat monin tavoin ja vuorovaikutteisesti yhteydessä ympäristöön. Asuin- ja elinympäristön vaikutukset ihmisen hyvinvointiin voivat olla myönteisiä tai haitallisia. Erään kyselytutkimuksen mukaan ihmisten tärkeimmiksi nostamat positiiviset asuin- ja elinympäristön laatutekijät olivat turvallisuus, rauhallisuus, siisteys ja luonnonläheisyys, negatiivisimmiksi puolestaan osoittautuivat rauhattomuus, häiritsevä liikenne ja huono sijainti, epäsiisteys ja hoitamattomuus sekä turvattomuus. Luontoympäristö elvyttävänä ympäristönä

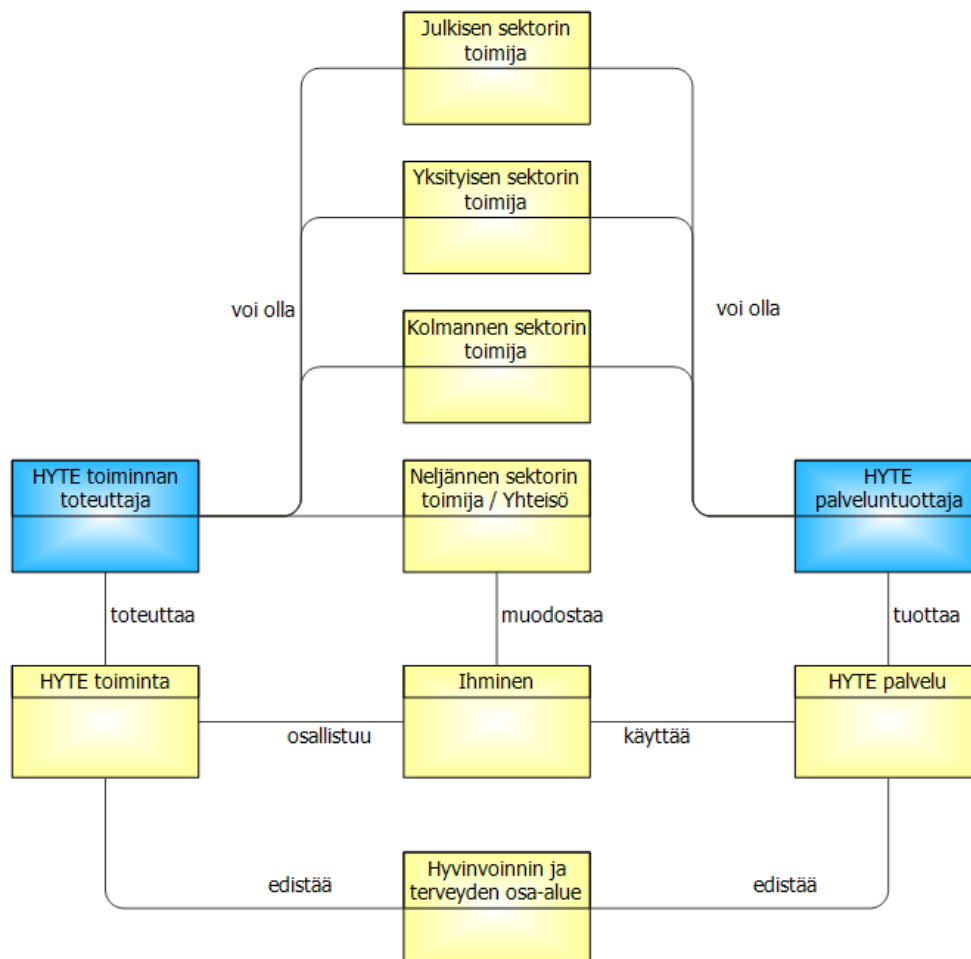
	edesauttaa ihmisten henkisen terveyden ylläpitoa. Tutkimuksissa on myös todettu, että liikkumiseen aktivoivan elinympäristön lisäksi pelkkä passiivinenkin kontakti luontoympäristöön voi edistää terveyttä.³⁹ Elinympäristön terveyshaittoja ihmisen terveyteen vaikuttavina tekijöinä ovat muun muassa ulko- ja sisäilman pienhiukkaset, säteily sekä passiivinen tupakointi. Myös ympäristömelu ja asuntojen homevauriot aiheuttavat merkittäviä terveyshaittoja.⁴⁰ Lisäksi elinympäristön mikrobit sekä esimerkiksi voimakkaat lämpötilan vaihtelut lisäävät sairastumisen riskiä⁴¹. Veden laatu vaikuttaa terveyteen. Talousveden on oltava turvallista, uimaveden laatu ei saa aiheuttaa uimarille terveyshaittaa ja kiinteistön vesijärjestelmiä on ylläpidettävä niin, etteivät terveydelle haitalliset mikrobit pääse niissä lisääntymään.
Turvallisuuden tunne	Turvallisuuden tunne on ihmisen hyvinvoinnin näkökulmasta tärkeä kokemus. Turvallisuuden tunne on olotila, jossa omaa elämäntilannetta, ympäristöä tai muita ihmisiä ei koeta uhkaaviksi tai pelkoa aiheuttaviksi tekijöiksi. Turvallisuuden tunteeseen liittyy kokemus tilanteen ennustettavuudesta ja sen jatkuvuudesta ihmisen kannalta hyväksyttävällä tavalla. Turvallisuuden tunnetta lisää tieto siitä, että tukea ja apua on saatavilla tarvittaessa. Turvattomuuden tunne aiheuttaa stressiä ja ahdistuneisuutta ja sitä kautta heikentää psyykkistä terveyttä.
Koettu hyvinvointi	Koetulla hyvinvoinnilla tarkoitetaan hyvää henkistä tilaa, joka sisältää kaikki ihmisen omaa elämäänsä koskevat sekä kielteiset että myönteiset arvioinnit sekä ihmisen omien kokemusten herättämät reaktiot.⁴² Ihmisen kokema elämänlaatu ja onnellisuus ovat subjektiivisen hyvinvoinnin ilmentymiä.
Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palvelu	Palvelu on organisoidun toiminnan tuloksena syntyvä asiakkaalle arvoa tuottava pääsääntöisesti aineeton hyödyke, joka kulutetaan tai koetaan. Palvelu voi koostua osapalveluista. Palvelun komponentteja ovat ydinpalvelut, lisäpalvelut ja tukipalvelut. Palveluja voidaan myös ryhmitellä palvelukokonaisuuksiin. Palveluja voi tarjota ja tuottaa yksittäisille asiakkaille, asiakasryhmille, organisaatioille tai toisille palvelunantajille. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palvelu kattaa erilaisia edistäviä ja ehkäiseviä palvelumuotoja ihmisen ja väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi ja hyvinvointierojen kaventamiseksi. Tässä kuvauksessa hyvinvointia ja terveyttä edistäviksi palveluiksi sisällytetään sellaiset, jotka kohdistuvat ja vaikuttavat suoraan ihmiseen, perheisiin ja yhteisöihin. Palvelu kohdistuu yhteen tai useampaan hyvinvoinnin osa-alueeseen.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toiminta	Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toiminta kattaa erilaisia edistäviä ja ehkäiseviä toimintamuotoja ihmisen ja väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi ja hyvinvointierojen kaventamiseksi. Hyvinvointia ja terveyttä edistävänä toiminta vahvistaa ihmisen, perheen ja yhteisön voimavaroja ja mahdollisuuksia oman hyvinvointinsa ja terveytensä edistämiseen. Ihminen osallistuu toimintaan tai hän edistää sen toteuttamista vapaaehtoisuuteen perustuen.
Hyvinvointitieto	Hyvinvointitieto tarkoittaa tässä ihmisen itsensä tuottamia hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyviä hyvinvointia ja terveyttä koskevia tietoja. Ihminen voi tallentaa omia hyvinvointitietojaan tai erilaisten hyvinvointisovellusten tuottamia tietoja muun muassa omatietovarantoon ja antaa suostumuksensa näiden hyvinvointitietojen käytölle ammattihenkilön toimesta.

4.2. Käsitelmä

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimijat eri sektoreilla voivat olla toiminnan toteuttajia tai palveluntuottajia. Eri sektoreilta tulevat toimijat voivat toimia kummassakin roolissa. Poikkeuksena edellisestä neljäs sektori ja muodollisesti järjestäytymättömät yhteisöt voivat toteuttaa vain hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa. Oheisessa kuvassa 6 hahmotetaan eri sektoreiden toimijoiden suhdetta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palveluihin ja toimintaan sekä edelleen näiden suhdetta hyvinvoinnin ja terveyden osa-alueisiin.

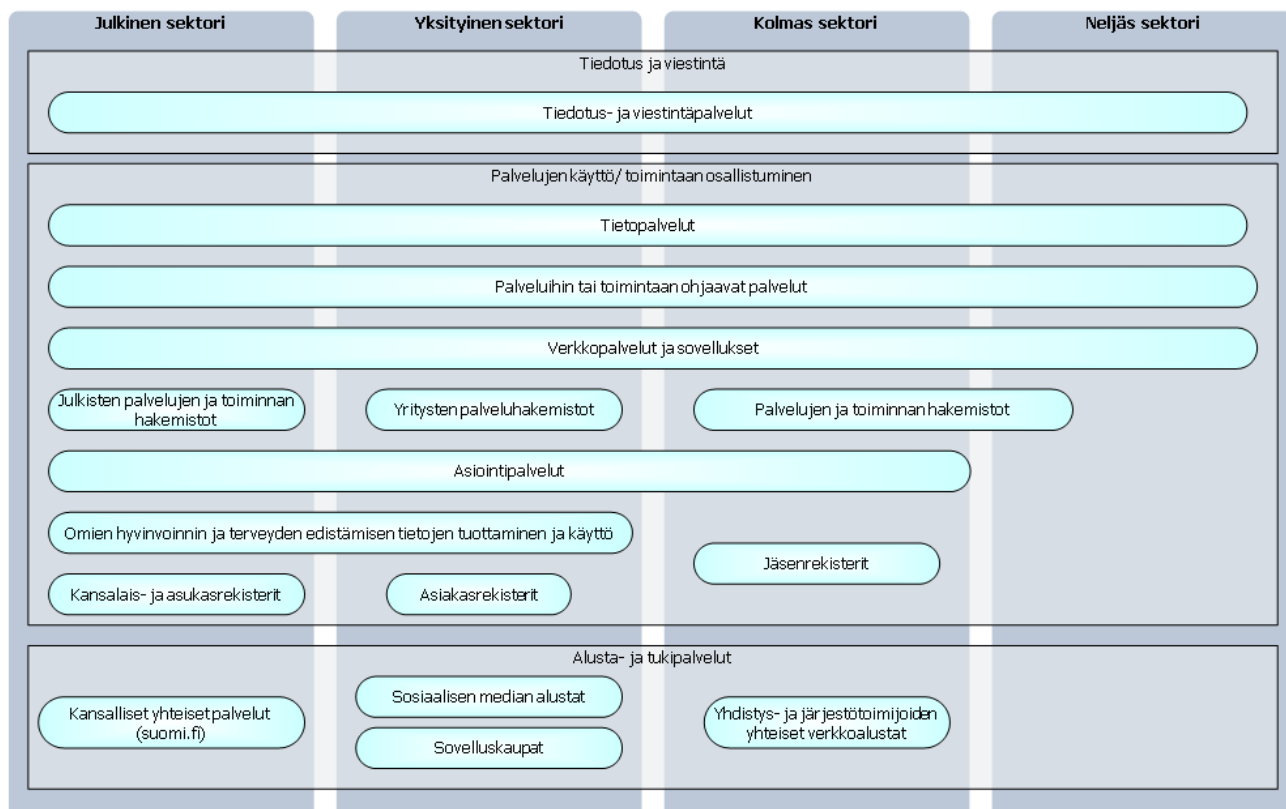
Kuva 6 Toimijoiden suhde palveluihin ja toimintaan

5. Tietojärjestelmäarkkitehtuuri

5.1. Tietojärjestelmäpalvelut

Kuva 7 Tietojärjestelmäpalvelujen ryhmät

Tietojärjestelmäpalvelujen ryhmät on sijoitettu suhteessa eri toimijasektoreihin siten, että kyseisen tietojärjestelmäpalvelujen ryhmä kohdistuu sen tuottamisesta vastuulliselle sektorille. Palvelut määritellään tässä joustavasti siten, että esimerkiksi neljännen sektorin tiedotus- ja viestintäpalvelut ovat tiedon ja viestinnän toimintaa, eivät varsinaisesti palvelu ja toiminnan hakemistot esimerkiksi verkosta löydettävissä olevaa toimintaa. Sovelluskaupat puolestaan esimerkiksi huomattavasti rajallisempia yksityisen sektorin yritysten tuottamia palveluja, joita hyödynnetään kaikkien sektoreiden toimijoiden taholta.

Taulukko 5 Tietojärjestelmäpalvelujen ryhmien kuvaukset

Tietojärjestelmäpalvelujen ryhmä	Kuvaus
Tiedotus ja viestintä	
Tiedotus- ja viestintäpalvelut	Ihmiselle suunnattu viestintä ja tiedotus, jonka tavoitteena on edistää hyvinvointia ja terveyttä.
Palvelujen käyttö / toimintaan osallistuminen	
Tietopalvelut	Tietopalvelut sisältävät hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä tukevaa luotettavaa informaatiota.
Palveluihin ja toimintaan ohjaavat palvelut	Tietojärjestelmäpalvelut, jotka edesauttavat palvelusta toiseen palveluun tai toimintaan ohjautumista organisaation sisäisesti sekä erityisesti organisaatio- ja sektorirajat ylittäen ilman asiointia tai yhteydenottoa palvelujen tai toiminnan toteuttajaan. Esimerkiksi verkkosivujen avulla toteutuva tiedotus eri palvelujen ja toiminnan toteuttajista, mikä ohjaa ihmisen palvelusta toimintaan julkiselta sektorilta kolmannelle sektorille tai päinvastoin. Palvelussa voidaan hyödyntää erilaisia alusta- ja tukipalveluja ja esimerkiksi näitä tukevia chat-robottiratkaisuja.
Verkkopalvelut ja sovellukset	Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen verkkopalvelut ja sovellukset selaimella tai mobiilisovelluksella käytettynä.
Julkisten palvelujen hakemistot	Julkisen sektorin toimijoiden palvelujen ja toiminnan kuvaukset joiden perusteella ihminen tai hänen tukenaan toimiva läheinen tai ammattihenkilö voi etsiä tarpeen mukaista palvelua tai toimintaa.
Yritysten palveluhakemistot	Yksityisen sektorin toimijoiden palvelujen ja toiminnan kuvaukset joiden perusteella ihminen tai hänen tukenaan toimiva läheinen tai ammattihenkilö voi etsiä tarpeen mukaista palvelua tai toimintaa.
Palvelujen ja toiminnan hakemistot	Kolmannen sektorin toimijoiden palvelujen ja toiminnan kuvaukset joiden perusteella ihminen tai hänen tukenaan toimiva läheinen tai ammattihenkilö voi etsiä tarpeen mukaista palvelua tai toimintaa. Neljännen sektorin eli yhteisöjen toiminnan kuvaukset, joiden perusteella ihminen voi etsiä tarpeensa mukaista toimintaa.
Asiointipalvelut	Palvelut, jotka tukevat ihmisen ja palvelun tai toiminnan toteuttajan välistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä; yhteydenottoa; neuvontaa ja ohjausta; palvelu- tai toimintatarpeen kartoittamista, palvelu- tai

	toimintakokonaisuuden suunnittelua ja toteutusta; seuranta ja arviointia; ja palvelun tai toiminnan tarpeen päättymisen tunnistamista. Asiointipalveluihin kertyy tietoa ihmisen palvelujen käytöstä tai toimintaan osallistumisesta.
Omien hyvinvointitietojen tuottaminen ja käyttö	Palvelut, joilla henkilö voi tuottaa ja tallentaa sekä hallinnoida tietoja omasta hyvinvoinnistaan ja terveydestään.
Kansalais- ja asukasrekisterit	Kansalais- ja asukasrekisterit, esimerkiksi Digi- ja väestötietoviraston ylläpitämä väestötietojärjestelmä ja Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämät henkilötiedot rooleista yrityksissä ja yhteisöissä.
Asiakasrekisterit	Henkilörekisteri, joka pitää sisällään asiakassuhteen hoitamisen kannalta keskeisimmät tiedot kyseisen palvelun käyttäjistä eli asiakkaista.
Jäsenrekisterit	Henkilörekisteri, joka pitää sisällään järjestön jäsenyyden hoitamisen kannalta keskeisimmät tiedot kyseisen järjestön jäsenistä.
Alusta- ja tukipalvelut	
Kansalliset yhteiset palvelut (suomi.fi)	Digi- ja väestötietoviraston tuottamat palvelut kansalaisen, viranomaisten ja yhteisöjen perusinfrastruktuurin toteuttamiseksi, joista kansalaiselle suunnattuja ovat verkkopalvelu, kansalaisen tunnistautuminen, palvelutietovaranto, kansalaisen viestinvälitys, asiointivaltuudet ja kartat.
Sosiaalisen median alustat	Sosiaalisen median alustat, esimerkiksi Facebook, Twitter, Instagram.
Sovelluskaupat	Mobiilisovelluskaupat, esimerkiksi Google Play ja App Store.
Yhdistys- ja järjestötoimijoiden yhteiset verkkoalustat	Yhdistys- ja järjestötoimijoilla on yhteisiä verkkoalustoja palvelujensa tai toimintansa viestimisen tueksi, esimerkiksi toimeksi.fi tai ruoka-apu.fi.

6. Kehittämistarpeet

6.1. Kokonaisarkkitehtuurin tavoitetilän kuvauksen kehittäminen eteenpäin

Kokonaisarkkitehtuurin kehittämistyössä keskitytään periaatteellisen ja käsitteellisen tason kuvauksiin. Kansallisen kehittämistyön ja tavoitetilän edistämisen osalta jatkokehittämisessä on tarpeellista syventyä muun muassa loogisiin tietovarantoihin tai arkkitehtuurin kerrosnäkyymiin. Jatkokehittämisen tarpeena tunnistetaan myös joidenkin teemojen ja osa-alueiden syventämisen tarve sekä väestötason ydinprosessin alueelle laajentaminen.

6.2. Kehittämistarpeet

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuuri tuottaa ohjauksen välineen kohdealueen systemaattiseen tiedonhallinnan ja digitalisaation kehitystyöhön. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen laaja-alaisuus vaikeuttaa kehitystyön, keinojen ja toiminnan rajaamista sekä kohdentamista. Laaja-alaisuus tuottaa myös kokonaisarkkitehtuurin tavoitetilän kuvaukselle sitä enemmän haasteita mitä konkreettisemmalle ja yksityiskohtaisemmalle tasolle edetään.

Tiedonhallinnan ja digitaalisten palvelujen potentiaali hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä ja ennaltaehkäisevässä työssä on huomattava. Tiedonhallinnan haasteet ja kansallisten digitaalisten palvelujen vähäisyys toistaiseksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kohdealueella tuottavat kasvavaa painetta kehittämiseen ja eri toimijoiden keskinäisen työnjaon kirkastamiseen. Kehittämisessä onnistumisen edellytys on kehitystyön kytkeminen mahdollisimman saumattomasti yhteen muun kansallisen, alueellisen ja paikallisen kehittämisen kanssa.

Kehittämisessä tulee huomioida digiosallisuus, saavutettavuus ja vapaaehtoisuus digitaalisten palvelujen osalta. Kehittämisen haasteena on tunnistettu kysymys siitä, voidaanko digitaalisia palveluja kehittää ja ottaa käyttöön, jos ne eivät heti sovi kaikille. Eli on pohdittava kehittämisen vaiheistamisen mahdollisuuksia ja vaikutuksia.

Tiedonhallinnan ja digitaalisten palvelujen osalta tunnistettuja kehityskohteita:

- Kehittämiskohteeksi nousee hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen digitaalisten palvelujen löydettävyyden ihmisen ja ammattihenkilön näkökulmasta. Eri sektoreiden ja toimijoiden yhdyspinnoissa tiedonhallinnan ja digitalisaation kehittäminen on haasteellista. Tämä on tunnistettu erityisesti kolmannen sektorin tiedonhallinnan ja digitaalisten ratkaisujen kehittämisessä julkisen sektorin palvelujen ja toiminnan yhdyspinnoissa. Kehittämisessä tulee huomioida kansallisen, alueellisen, paikallisen tason toimijoiden ja eri hallinnon- ja toimialojen tarpeet.
- Kehittämiskohteena on tunnistettu myös hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen digitaalisten palvelujen ja sovellusten kansallisen arviointimallin kehittäminen. Arvioinnissa huomioidaan sovellusten vaikuttavuus, käytettävyys, taloudellisuus, luotettavuus ja turvallisuus. Arviointimallin lisäksi tunnistetaan tarve digitaalisten palvelujen ja sovellusten käyttöönoton ja käytön tuelle

sekä ihmisen omaehtoisessa käytössä, että ammattihenkilön tukemana. Kansallinen arviointimalli koskettaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lisäksi terveydenhuollon palveluja myös laajemmin.

Lähteet

- ¹ Otakantaa.fi palvelussa otsikolla "Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tiedonhallinnan ja digitaalisten palvelujen kehittäminen"
- ² Itse- ja omahoidon kokonaisarkkitehtuuri, STM 2020:
<https://yhteistyotilat.fi/wiki08/display/THLSOTEKAAOJULK/3.+Periaatteellinen+taso#id-3.Periaatteellinen+taso-3.4.Strategiat>
- ³ Julkisen hallinnon strategia, <https://julkisenhallinnonstrategia.fi/>
- ⁴ Valtioneuvoston periaatepäätös hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi vuoteen 2030, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-864-2>
- ⁵ Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030: Toimeenpanosuunnitelma (2021): <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-670-9>
- ⁶ Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020): <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200241#idp447564496>
- ⁷ Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 212/2020): <https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+212/2020>
- ⁸ Itse- ja omahoidon kokonaisarkkitehtuuri, STM 2020:
<https://yhteistyotilat.fi/wiki08/display/THLSOTEKAAOJULK/3.+Periaatteellinen+taso>
- ⁹ Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastietojen kansallinen kokonaisarkkitehtuuri 2.1 STM, 2019:
<https://yhteistyotilat.fi/wiki08/display/THLSTAP/5+Periaate+taso>
- ¹⁰ <https://yhteistyotilat.fi/wiki08/display/THLSTAP>
- ¹¹ Terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen kokonaisarkkitehtuuri 1.0, STM 2016:
<https://www.avoindata.fi/data/dataset/73b09abd-67d8-4611-84f9-121f66a10152/resource/bf91e3d2-5345-41ee-9eb1-9000a01b185a/download/thkakaraporttiv1.026042016.pdf>
- ¹² Digi arkeen -neuvottelukunta, VM 2021, Osaaminen ja taidot digitaalisessa yhteiskunnassa: Yhteenveto ja johtopäätökset 16.2.2021 pyöreän pöydän tilaisuudesta
- ¹³ Digi arkeen -neuvottelukunta, VM 2021, Osaaminen ja taidot digitaalisessa yhteiskunnassa: Yhteenveto ja johtopäätökset 16.2.2021 pyöreän pöydän tilaisuudesta
- ¹⁴ Digi arkeen -neuvottelukunta, VM 2021, Osaaminen ja taidot digitaalisessa yhteiskunnassa: Yhteenveto ja johtopäätökset 16.2.2021 pyöreän pöydän tilaisuudesta
- ¹⁵ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Perheiden moninaisuus: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/perheet-ja-vanhemmuus/perheiden-moninaisuus>
- ¹⁶ Digi arkeen -neuvottelukunta, VM 2021, Osaaminen ja taidot digitaalisessa yhteiskunnassa: Yhteenveto ja johtopäätökset 16.2.2021 pyöreän pöydän tilaisuudesta
- ¹⁷ Digi arkeen -neuvottelukunta, VM 2021, Osaaminen ja taidot digitaalisessa yhteiskunnassa: Yhteenveto ja johtopäätökset 16.2.2021 pyöreän pöydän tilaisuudesta
- ¹⁸ Sote-uudistuksen sanastoluonnos, STM 2021, Sanastokeskus TSK: http://www.tsk.fi/tiedostot/luonnokset/Sote-uudistamisen_keskeiset_kasitteet_2020-12-15_kommentoitavaksi.pdf
- ¹⁹ VN TEAS loppuraportti 2020:47, Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa
- ²⁰ Tilastokeskus, Tietoja tilastoista/Käsitteet: https://www.stat.fi/meta/kas/julkinen_sektor.html
- ²¹ VN TEAS loppuraportti 2020:47, Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa
- ²² Tilastokeskus, Tietoja tilastoista/Käsitteet: https://www.stat.fi/meta/kas/yksityinen_sekt.html
- ²³ Hasenfeld, Y. & Gidron, G. 2005, "Understanding multi-purpose hybrid voluntary organizations: The contributions of theories on civil society, social movements and nonprofit organizations". Journal of Civil Society Volume 1(2), 97–112.
- ²⁴ VN TEAS loppuraportti 2020:47, Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa

-
- ²⁵ VN TEAS loppuraportti 2020:47, Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa
- ²⁶ Rubin Anita, TOPI – Tulevaisuuden tutkimuksen oppimateriaali, Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu, Turun yliopisto: <https://tulevaisuus.fi/perusteet/massakulttuurin-kriisi-ja-tulkinnan-moninaisuus/elamisyhteisot-ja-elamisyhteiskunta/>
- ²⁷ Stiglitz J., Sen, A., Fitoussi, J-P. 2009: Report by the Commission on Measurement of Economic Performance and Social Progress: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf>
- ²⁸ THL: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/keskeisia-kasitteita>
- ²⁹ THL: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/keskeisia-kasitteita>
- ³⁰ THL: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/koulutus>
- ³¹ Repo Päivi, "Brittitutkimus, Vapaaehtoistyön vaikutus mielenterveyteen alkaa näkyä 40-vuotiailla", Helsingin Sanomat, 9.8.2016: <https://www.hs.fi/hyvinvointi/art-2000002915092.html>
- ³² THL, Mitä osallisuus on? Työpaperi 33/2017: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>
- ³³ Kauhanen Jussi, "Yksinäisten terveys", teoksessa Saari Juho 2016, Yksinäisten Suomi, Gaudeamus Helsinki University Press.
- ³⁴ Duodecim, Terveyskirjasto 2020, "Mistä terveys syntyy?": <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00928#s3>
- ³⁵ THL: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/keskeisia-kasitteita> Sosiaalinen pääoma, 2019
- ³⁶ THL: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>
- ³⁷ Simpura Jussi 2009, "Stiglitzin komissio paaluttaa yhteiskuntien edistyksen ja hyvinvoinnin mittaamisen tämän päivän maailmaan", Yhteiskuntapolitiikka-YP 74: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117650>
- ³⁸ Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta agenda2030:sta, Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2020:7: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-942-4>
- ³⁹ Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus, "PehmoGIS Elinympäristön koetun laadun kartoittajana", Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja 2006, Espoo
- ⁴⁰ STM 2021, Ympäristöterveys: <https://stm.fi/terveydensuojelu>
- ⁴¹ Duodecim, Terveyskirjasto 2020, "Mistä terveys syntyy?": <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00928#s3>
- ⁴² OECD, OECD Guidelines for Measuring Subjective Well-being, 2013